

УКРАЇНСЬКА ГОЛГОФА

Напередодні відзначення Дня пам'яті жертв голодоморів Товариство "Прогвіта" ім. Тараса Шевченка провело презентації книжки Аркадія Сидорука "Голодомор: коли Україна й світ визнають правду?". Заходи відбулися в Київському міському будинку вчителя, у бібліотеці Національного університету "Києво-Могилянська академія" та в Школі мистецтв Дніпровського району м. Києва.

Надія КИР'ЯН

У передмові до книжки автор пише: "Образ Української Голгофи незрівнянно трагічніший за традиційний біблійний. На "нашій — не своїй землі" розпинали не одного святого проповідника, а націю. У ХХ столітті Україну спіткали страхотливі катаклізми — дві світові війни, три Голодомори (серед них найстрахотливіший 1932—33 років), найбільша в історії людства техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС і жорстокі соціальні експерименти під ширмою "ринкових" реформ, що перетворив Україну на внутрішню колонію для купки ненаситних у своїй жадобі олігархів. Можна хіба що дивуватися, як українці вижили й виживають у новітній час і спромоглися на Помаранчеву революцію, яка викликала захоплення у світі й завершилася гірким розчаруванням у самій Україні.

Багато хто, пригнічений щоденною боротьбою за виживання, вважає, що не на часі згадувати про "давні" Голодомори. Мені б хотілося, щоб ті, хто так думає, зрештою, збагнули: між трагічним минулим і безрадісним сучасним існує нерозривний зв'язок".

У Будинку вчителя учасникам зібрання книжку представив відповідальний секретар ВУТ "Прогвіта" ім. Тараса Шевченка Микола Нестерчук.

Камертоном до розмови став уривок із документального фільму-диалогі "Материнський спогад" і "Материнський заповіт" сценариста, лауреата Державної премії ім. Т. Г. Шевченка Леоніда Мужука, який сказав, що зняв ці кадри ще тоді, коли цей фільм не міг потрапити на екрани: "У кожного з нас є своє уявлення про 1933 рік, яке ми зіставляємо з досвідом народу". Один із епізодів фільму — свідчення матері Леоніда Мужука про страшні картини Голодомору, зокрема людодіство. У той час, коли знімався фільм, нація ще не готова була сприйняти те, що розповідала його мати. Цю жахливу правду, яка переслідувала кожне село, замовчували більше ніж півстоліття.

Директор Видавничого центру "Прогвіта" Василь Клічак розповів, що тема Голодомору присутня у ВЦ з 1993 року, за цей час видано плакати, низку книжок. Автор презентованого видання Аркадій Сидорук родом із Чернігівщини.

Він журналіст-міжнародник, політолог і перекладач, працював у провідних виданнях України. У 1980—89 роках — кореспондент ТАРС у Нью-Йорку, в 1992—1996 роках — кореспондент ІТАР—ТАРС у Вашингтоні. Знає більше десяти іноземних мов. Досліджує тему Голодомору вже чверть століття. Працюючи за кордоном, мав доступ до багатьох джерел. У книжці розповідь про те, як ця трагедія була сприйнята офіційними установами за кордоном, українською діаспорою, світовою спільнотою. Автор аналізує величезний внесок окремих особистостей у розкриття теми, зокрема таких подвижників як відомий радянолог Роберт Конквест, автор відомих книжок "Великий терор" і "Жнива скорботи", а також науковець, виконавчий директор американської конгресово-президентської Комісії з дослідження голоду в Україні (1986—90 рр.) Джеймс Мейс, який ще 1982 року на міжнародній конференції з Голокосту та геноциду перший серед західних дослідників охарактеризував Голодомор як акт геноциду, влаштованого сталінським режимом проти українського народу.

Микола Сядристий, відомий майстер мікромініатюр досліджує це питання багато років і зробив висновок, що історія його рідного села віддзеркалює історію

всього українського народу. А причина трагедії сягає ще досталінських часів. Адже Сталін — лише сумлінний виконавець планів, задуманих Леніном відповідно до марксистської теорії. У працях Леніна, які простудіював Микола Сядристий, є чіткі вказівки на те, що селян треба знищувати, як "зайвий" клас. "Ми й нині живемо за радянської влади, яка "перевдягнулася". Нас просто перегнали з комуністичного пасовиська в комуно-ринкове, через те правда про Голодомор пробивається з такими труднощами", — упевнений Микола Сергійович.

Історик, академік Української академії наук Володимир Василенко підтвердив, що Микола Сядристий має рацію. Але, додав науковець, в Україні йшлося не так про знищення селянства, як про знищення української нації, яка прагнула свободи, незалежності, з чим не могла змиритися Російська імперія.

"Голодомори в історії траплялися, але такі, що спрямовані на винищення нації — лише в комуністичних державах. Крім Росії, ще в Китаї, Ефіопії, — сказав Володимир Василенко. — Якщо українці це усвідомлять, вони стіною стоятимуть за національну державу".

Закінчення на стор. 3

Вадим КРИЩЕНКО ЗБЕРЕЖІМО УКРАЇНУ

*Душить кривда серце знову —
Стало ще сумніш.
Не продаймо рідну мову
За гріховний гріш.*

*Ми кричали: "Нас багато!"
Чом не стали в ряд?
Не муруймо нашу хату
На чужинський лад.*

*Насварились ми доволі,
Недруг лізе в дім.
Не просімо, браття, волі,
Ой же — не просім!*

*Загубився поміж нами
Дзвін єднальних слів.
Не пускаймо в отчі храми
Ми чужих попів.*

*Чом козацьку нашу спину
Кволють напина?..
Збережімо Україну —
Бо вона одна!*

ВИРОК МОСКОВСЬКОЇ ФЕМІДИ

24 листопада Верховний Суд Росії ухвалив рішення про ліквідацію Федеральної національно-культурної автономії "Українці Росії" — громадської організації, яка працювала з початку ХХІ століття. Про це повідомило інформаційне агентство "Інтерфакс".

Таким чином було задоволено позов Міністерства юстиції РФ, яке домогалося розпуску цієї організації у зв'язку з "виявленням порушень у господарській діяльності".

Робота ФНКА була призупинена ще в жовтні 2009 року, однак голова Валерій Семенов проваджував виступати у ЗМІ, брати участь у громадському житті й організувати заходи, присвячені пам'яті жертв Голодомору. Водночас сам Семенов заявляв, що його виступи на радіо та участь в організації різних заходів — це особиста ініціатива, де він виступав як приватна особа, а не голова ФНКА.

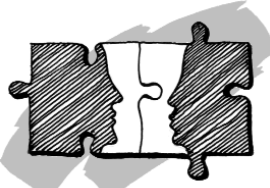
Усі ці заходи стали приводом для звернення Мін'юсту до суду з позовом про закриття організації, оскільки у відомстві визнали діяльність Семенова порушенням чинного законодавства. Крім того, позов Мін'юсту базувався на скарзі активіста фонду "Вітчизна" Миколи Журавльова, який заявляв, що ФНКА веде політичну діяльність, прославляє бандерівців, Мазепу і лле "самий негатив" на Росію.

"Слово Прогвіти" звернулося до керівництва ФНКА з проханням прокоментувати рішення Верховного Суду Росії. На наше прохання відгукнувся професор Стефан Паняк — колишній перший заступник ФНКА УР.

"Рішення про ліквідацію ФНКА "Українці Росії" — винятково політична акція влади, спроба тиску на українські організації Росії за непокору, підтримку Майдану і демократичної влади в Україні. Ця акція серед багатьох інших спроб має на меті перетворити українців на малоросів", — повідомив він.

Підготував Євген БУКЕТ

Петро АНТОНЕНКО

У КОМУНІСТІВ ГОЛОДОМОРУ НЕ БУЛО...

Комуністична партія відгукнулася на відзначення річниці Голодомору 1932—1933 років в Україні прес-конференцією в столичній агенції Інтерфакс-Україна. Журналісти почули комуністичну версію Голодомору.

У бій були кинуті краді пропагандистські сили. Основним спікером став один із чільних ідеологів партії Георгій Крючков. Вів зібрання і постійно доповнював побратимів секретар ЦК компартії Георгій Буйко. Але партійно-громадським вишколом не обмежилось, адже в лавах партії є й високопосадовці: ще попередня влада довірила (а нішніа, звичайно ж, продовжила ці повноваження) посаду голови Державного комітету архівів України комуністці Ользі Гінзбург. Вона говорила чи не більше від Крючкова, постійно даючи зрозуміти, що виступає від імені державної влади. По-своєму цікавими були й двоє інших учасників прес-конференції, хоча б тим, що походили з родин, репресованих комуністичним режимом. Глава Міжнародного слов'янського комітету Микола Лавриненко, який із російської потім перейшов на гарну українську мову, похвалився, що його батьки колись були розкуркулені, репресовані. А публіцистка Мирослава Бердник — донька відомого опонента комуністичного режиму, в'язня радянських таборів.

Що ж, товариство зібралось солідне, ерудоване, з тих, кого, як-то кажуть, у ложиці не втопиш. І виступи їхні лилися плавно, натреновано і, здавалося, переконливо. Однак досить було бодай трохи замислитися над аргументацією компартійних лекторів, як стала очевидною вся її примітивність.

Голод. Голодомор. Геноцид. Три начебто тотожні поняття. Але варто чітко розрізнити нюанси. Перше комуністи визнають: голод в Україні був. Із цього Крючков і почав свій виступ. Щоправда, згідно з комуністичними приписами, озвучив “іхню” кількість жертв: 2,6 мільйона. Все інше назвав завищеними даними. Знову згадав тезу, що чи не основною причиною голоду була посуха. Притому, виявляється, не лише в кількох республіках СРСР, а й по світах. Щоб закінчити цю тему, зазначу, що М. Лавриненко пізніше озвучив сенсацію про голод навіть у США, де від нього у 30-х загинуло аж 5,5 мільйона людей. Прав-

да, не так від стихії, як від капіталістичної “великої депресії”.

Але повернімося до Крючкова. Він таки додав, що причиною голоду, окрім посухи, були й “труднощі індустріалізації” — читай, принесення їй у жертву українського селянства. І навіть визнав, що однією з причин голоду стали репресії влади проти селян. Отже, комуністи визнають і другу позицію — Голодомор, тобто цілеспрямоване нищення людей. І лише третю позицію не визнають зятято й категорично, заперечуючи геноцид. Бо це вже більш ніж репресії режиму, це сплановане знищення певною державою, її правителями певного народу, нації у цій чи іншій державі. Такого компартія визнати нездатна, навіть попри начебто відхрещування від злочинів тоталітарного режиму.

Крючков із викликом процитував документ від 1990 року, де КПУ декларує дві речі: перше — голод в Україні був злочином тоталітарного режиму, друге — компартія нині (1990-го) рішуче засуджує репресивні, насильницькі методи в суспільстві. “Що ще можна додати до таких значущих слів і визначень!” — патетично заявив Крючков. Додати можна багато, й додано. А щодо патетики й отої резолюції КПУ, то не зайве нагадати, що це був шостий рік перебудови, цієї спроби “модернізації” соціалізму, коли багато що було вже сказане, особливо на союзному рівні. Водночас, такими самими були реалії того періоду, навіть на сконі СРСР тривали оті самі “репресивні, насильницькі методи”, які начебто засуджувала КПУ. Зовсім свіжі були ще в пам'яті московські танки, кинуті на демонстрантів під Вільнюським телецентром, криваві розправи радянської армії і спецслужб над громадянами в Тбілісі та Баку. І щось не пригадує, щоб КПУ тоді виступала проти цього терору агонізуючого Союзу. Натомість нинішня КПУ проголосила себе правонаступницею тієї Компартії України, частки КППС.

Але продовжимо дискусію з одним із головних ідеологів компартії. Крючков назвав на прес-конференції три причини, з яких, мовляв, в останні кілька років так активно піднімалася тема Голодомору. Перше — це “захисна реакція режиму реставраторів капіталізму”, щоб відволікти увагу суспільства від соціально-економічних проблем. Друге — це робилося задля створення напруги в українсько-російських взаєминах, підігрівання в суспільстві “русифобських настроїв”. Третє — це все політика нагнітання песимізму й негативу в суспільстві. А у нас же, зазначив Крючков, було в історії багато позитивного. Ось так примітивне пояснення того, що ми відроджуємо нашу національну пам'ять.

Почнімо з останнього. Справді, не треба нагнітати песимізм і негатив. Але так само не треба клеїти оці ярлики, коли ми нарешті хочемо знати правду. А щодо “всього позитивного”, то під цим комуністи розуміють, звичайно ж, радянський лад.

Щодо “режиму реставраторів капіталізму”, то тут журналісти приперли балакучого Крючкова до стіни простим запитанням: чи не в цьому ж режимі, в цій правлячій команді перебуває нині й компартія? Довелося йому альянс комуністів із буржуями-регіоналами пояснювати тим, що компартія, мовляв, не дає владі забути про інтереси трудящих, відстоює соціальні права народу. Повіримо...

Нарешті третій і, вочевидь, основний аргумент — про “русифобські настрої”. Росія, Московія завжди права — це залізобетонна догма наших комуністів. І тут дискусії з ними марні. Ось чому така компартія ніколи не визнає факту не просто голоду, Голодомору, а геноциду.

Густослів'я товаришки Гінзбург, чесно кажучи, було менш цікавим. Акцентуючи на своїй високій державній посаді хранительки архівів України, вона видавала безапеляційні вердикти: такого у наших (і російських) ар-

хівах немає, а ось так-то є, це дезінформація, а ось правда. Але деякі екскурси в історію дивували. Виявляється, за Гінзбург, продаж зерна за кордон саме в розпал голоду Радянський Союз вів не добровільно, а під тиском Заходу. Перегукувалися з цим випадки в бік “ворожого Заходу” і в сенсаціях від публіциста пані Бердник: виявляється, ажітаж довкола голоду в СРСР теж підняв капіталістичний Захід, причому, першими серед цих ворогів було названо Німеччину й Італію. Дивно, якщо врахувати, що саме Німеччина у 30-і роки була найліпшим другом комуністичного СРСР, а народжена в Італії фашистська ідеологія люмпену, класової і расової зверхності була поєстою комуністичної ідеології.

Основний пафос виступу Гінзбург, і цю тезу не раз підкреслювали й Крючков і Буйко, полягав ось у чому: мовляв, у архівах (знову ж, і в Україні, і в Росії) не знайдено жодного документа, який би свідчив про геноцид проти українського народу. Аргументація воістину для репресованого суспільства. Невже можна сподіватися знайти в архівах документи, де буде прямою мовою дано вказівки чинити геноцид проти українського народу, і під цим стоятимуть підписи Сталіна та його поплічників? Писалося зовсім інакше. Не було потреби вживати термін “геноцид”, досить було **чинити геноцид**. Заносити цілі села на так звані чорні дошки, що робилося лише в Україні. Оточувати села загороджувальними загонами, як це було тільки в Україні. Вивозити хліб, нехай і під диктатом Заходу, але чомусь тільки з України. Ну, може, ще з української за населенням Кубані, щоб і тут знищити дух волі.

Що ще залишається з комуністичної аргументації? Та нічого, окрім акцентування на нинішніх труднощах. “Ми в ямі”, — сказала голова Держкомітету. Вірю. От тільки ні Гінзбург, ні Крючков чи Буйко нізащо не визнають, що ми в ямі комуніс-

тичній. Що не було ще жодного президента з чотирьох, який не побув би свого часу в лавах компартії. Що єдиним пам'ятником на центральній вулиці столиці незалежної держави є пам'ятник саме комуністичному фіреру, який нищив цю державу. Що реальна влада всі ці 19 років у тої самої посткомуністичної олігархії.

Любителі історичної правди від компартії не випадково і не раз “проколювалися” на цій прес-конференції. Наприклад із твердженням, що одні села вимирали більше, інші менше, одні сім'ї гинули, інші ні. А знаєте чому? Менше постраждали ті, хто був у колгоспах: їх якось підготовували. Ну чим не зізнання, що в цьому й була зловісна ідея Голодомору — зламати вільне українське селянство.

А товаришка Гінзбург, велика прихильниця документів і цифр, теж мимоволі “пролетіла” зі своєю статистикою. Ностальгуючи за радянськими часами і протиставляючи їм нинішню незалежну державу (це взагалі проходило червоною комуністичною ниткою через всю прес-конференцію), зачитала таке: в її рідному селі під Конотопом на Сумщині 1941 року в школі було 511 дітей, а нині лише 12. На це я поставив просте запитання: а скільки дітей було в цій школі 1991 року, на момент розвалу Союзу? Нагадав, що від 1941 по 1991 рік, тобто цілих 50 років, Україна була в складі СРСР, яким керувала її компартія. А від 1991 року по сьогодні минуло лише 19 років. Гінзбург зізналася, що вже в 60-і роки, коли вона вчилася в школі, там було лише трохи більш як 200 учнів, аж ніяк не півтисячі. Скільки було 1991-го, чомусь не назвала. Мабуть, кілька десятків. Це все до того, що вимирання села за потурання влади, — не лише сьгоднішні реалії, воно тяглося десятиліттями.

Цей простий приклад показує, що лише сьгоднішні проблеми, негаразди нашої напівколоніальної держави — єдина пожива для комуністичних ідеологів. Відтак що швидше наведемо лад у державі, то швидше позбудемося комуністичної облуди. І навпаки.

27 листопада 2010 року.
Україна пам'ятає!..

УКРАЇНСЬКА ГОЛГОФА

Василь Клічак, Микола Нестерчук, Леонід Мужук, Дмитро Ломачук

Володимир Василенко

Микола Сядристий

Закінчення. Поч. на стор. 1

Академік зазначив, що треба добиватися правдивої правової оцінки цієї трагедії в Україні й світі не лише заради пам'яті про жертви, а й для того, щоб подібне не повторилося. Послідовними кроками дечого вже досягли, але треба йти далі. Адже довгий час було заборонено навіть згадувати про голод 1932–33 років. Потім голод уже не заперечували, але не хотіли визнати його штучну природу. Нашадки творців цієї катастрофи стверджували, що причиною був неврожай. Коли відкрили архіви, оприлюднили безліч свідчень очевидців, неспростовними фактами довели, що тоді, коли українські селяни помирали з голоду, з імперії до інших держав вивозили зерно, села заносили на “чорні дошки”, забирали всі продовольчі товари, селян не випускали, прирікаючи на голодну смерть, забороняли приймати допомогу від діаспори, Голодомор змушені були визнати. Але Голодомор як геноцид української нації намагаються заперечувати досі, попри те, що 2006 року Верховна Рада ухвалила відповідну постанову, щооправда, в ній ключове поняття “геноцид української нації” замінено на “геноцид українського народу”. Підміна понять у законі про Голодомор створює величезну перешкоду для української дипломатії на шляху до його визнання геноцидом Організацією Об'єднаних Націй.

Ті, хто не визнає Голодомор геноцидом українського народу, посилаються на те, що Голодомор був і в Росії, і в Казахстані і в інших республіках. Це так, але й там найбільша трагедія була саме в місцях, де переважно мешкали українці за походженням (на Кубані тощо).

Нація вижила, але ще й нині знекровлена і перебуває в небезпеці, зазначили учасники презентації. Сьогодні знову відбувається спроба вбивства нації, але вже не фізично, а через гуманітарну агресію: нав'язування думки, що української нації, мови, культури не існує, що українці є частиною російського народу, що в нас спільна історія тощо. Без української нації — нема Ук-

раїнської держави, знищити яку — мета сучасних імперських сил. Своїми роздумами з приводу нової книжки поділилися істо-

рик Олег Гринів, автор перших творів про Голодомор Олександр Міщенко (Олесь Воля), письменник Григорій Гайовий, який, зокрема, акцентував на тодішній нелюдській позиції офіційної Америки, президента Рузвельта, якого вважає співучасником злочину. Адже саме 1933 року, після 16 років невизнання,

США встановили дипломатичні відносини з СРСР, чим фактично легалізували злочинний режим.

Письменник Василь Василяшко сказав: “Один американський фермер може прогодувати 115 людей. Увесь наш народ не міг прогодувати одного тирана — Сталіна, якому зараз в Україні ще дехто ставить пам'ятники. У багатьох селах під час Другої світової війни загинуло менше людей, ніж під час голоду 1933 року. А нам закривають рот, мовляв, досить про це говорити. Будемо говорити доти, доки всі не усвідомлять масштабів цієї трагедії”.

Художник Валерій Франчук розповів, що також 18 років працював над темою Голодомору, створив 126 картин. “Ці образи, символи приходили до мене через мамині спогади, — сказав художник. — Хочу, щоб виставка цих картин була постійно діючою, а також видати книжку репродукцій, адже подібної ще не було”.

На просвітнянських заходах звучали пісні про Голодомор у виконанні хору “Гомін”.

Зворушливою була презентація книжки Аркадія Сидорука, яку “Просвіта” разом з дитячою бібліотекою ім. П. Буйка провела у Школі мистецтв Дніпровського району. Діти, запаливши свічки пам'яті, уважно слухали розповіді істориків, письменників. Ніжні дитячі душі глибоко переймаються тими страшними подіями. Одна з учениць висловила загальну думку: про це не хочеться читати, про це страшно читати, але треба знати правду, щоб подібне не повторилося.

Надія КИР'ЯН
Фото Олесь ДМИТРЕНКА

Фоторепортаж Сергія Марченка

— Народився я в звичайній багатодітній сім'ї кримських татар у рік початку Першої світової війни, — розповів Віктор Михайлович. — Жили у Феодосії. В родині було дев'ятеро дітей. Після революції, в 20-і роки діти почали пухнути з голоду. Щоб врятуватися від неминучої смерті, мене, шестирічного кримськотатарського хлопчика, забрала до себе хліборобська українська сім'я Данильченків із Херсонської губернії. За іменем батька Семедлая й прізвище мені дали Семедлаєв. Ріс серед сільських хлопчаків, навчався в українській школі, українську мову всотав у себе на все життя. Сповна довелось спізнати важкий селянський труд, але жили замож-но, бо працювали від зорі до зорі.

Тут колективізація, розкуркулення, голод. Батьки якось дізналися про загрози погромів і переїхали до іншого села, а я потрапив у тюрму, бо написав широкого листа товаришу Сталіну, наївно гадаючи, що йому невідомо, що коїться в селах.

Село Соснівку Каховського району оточили красноармійці, щоб ніхто не виніс і ста грамів зерна в кишені. Там майже всі вимерли, а животіючі, збожеволілі від голоду поїдали мертвих. Я написав, як збожеволіла від горя-голоду жінка з'їла своїх трьох малолітніх дітей. Це словами не передати... Потім мене просто заштовхали в криту машину і привезли до Сімферополя. Три дні в тюрмі, а потім ББК — Біломорсько-Балтійський канал. Три місяці був у таборі в Медвежогорську. Потім слідство. На кожному допиті били в живіт валянком, набитим чимось важким. Звинувачили за сумнозвісною 58-ю статтею, пункт 10¹ — зрада батьківщині, організація повалення советського ладу і, що найцікавіше, як українського націоналіста. Мене, татарина! Вимагали: підпиши, що в'язні, осіб десять, були учасниками групи українських буржуазних націоналістів. Я, звісно, відмовлявся підписувати. І тоді почалися ще страшніші езекуції.

Перед відправкою на острів нас із вагонів вивантажили на березі Білого моря, біля так званої Кем-пристані, змусили стояти на зимовому північному вітрі півдня. Потім загнали до лазні, яка виявилася льодовою морською купеллю, підгодували і повантажили на пароплав, який так і називався — “СТОН”. По прибутті на 11-й роз'їзд материкових таборів зачинили нас 70 “зеків” у бараці, де палили буржуйку трупами. Із 70-и тільки двоє залишилися серед живих. Як я все витерпів, як вижив — один Бог знає. Може, справді, мені допоміг Бог, бо кожного ранку я молився. У застінках СТОНу читав не молитви Корану, які тоді ще мало знав, а “Отче наш”, як навчили мене мої прийомні українські батько і мати.

Про те, що починався ранок, я дізнавався зі стуку в двері: раз постукали — сніданок, два — обід... І так десять років від дзвінка до дзвінка, шодня. Про те, що була Друга світова війна, довідався тільки 1947 року, коли 2 грудня мене вивезли з камери-одиночки, та до свободи було ще багато років Норільських таборів. Після такої “десятирічки”, як і всіх “політичних”, відправили в Норільськ, у промзону. Там у радіусі 10 кілометрів від металургійних заводів було 20 таборів, у яких перебувало більше 300 тисяч ув'язнених. Через чотири роки звільнився і дізнався, що всіх кримських татар за наказом Сталіна депортували із Криму, хоча про це ніде не писали. Власне, через це з 1962 року я вступив до лав правозахисників...

Андрій Ішин, кандидат історичних наук:
— Стан глибокої економічної кризи й розстрілів на півострові білогвардійських військ 1920 року, наслідки страшної посухи літа 1921 року були поглиблені воєнно-комуністичною політикою нової влади. До 1 серпня 1921 року на півострові зберігали “продразв'орстку”. Її вилучали по нереальних завданнях (планувалося вилучення продовольчого хліба в розмірі 2 мільйона пудів, кормового зерна — 2,4 млн пудів, фуражу також 2,4 млн пудів) і вона викликала різкий протест селянства, аж до повстань. Важливо додати, що є приклади, коли загонами особливих відділів ВЧК, окрім “продразв'орстки”, додатково вилу-

ГОЛОД У КРИМУ: СВІДЧЕННЯ ЖЕРТВ ТА ІСТОРИКІВ

Підлітком Віктор СЕМЕДЛАЄВ дуже вірив у справедливість. Тож написав “дорогому товаришу Сталіну” про спланований страшний геноцид проти українського і татарського народів. За цей лист поплатився десятьма роками в камері-одиночці Соловєвської тюрми особливого призначення (СТОН). Вважає дивом, що вижив у часи Голодомору і ГУЛАГу.

чалось продовольство у селян. Становище погіршували масові зловживання й відкритий грабунки представниками радянської влади. При проведенні “продразв'орстки” спостерігалися “бесчисленне зловживання должностных лиц, хищення і афери продагентів”. Поруч із цим “отдельные красноармейские отряды занимались грабежами, и никто их не мог остановить”.

У результаті подібних “мер” уже в серпні 1921 року на півострові почався страшний голод, що тривав до літа 1923 року й забрав приблизно 100 тисяч життів.

Водночас із воєнно-комуністичною політикою управління економікою півострова й супутнім цій нещадній політиці зловживанням важливим фактором, destabilізуючим ситуацію, став безпрецедентний масовий терор, розв'язаний у Криму наприкінці 1920 року.

Із заяви Голови Реввоєнради Республіки Троцького: “Крым — это бутылка, из которой ни один контрреволюционер не высочит...”. Розправи припали на зиму 1920—21 рр., і тривали до кінця 1921 року. Точна кількість загиблих внаслідок терору не встановлена, але немає сумніву, що терор у Криму мав нечувані апокаліптичні розміри.

Дмитро Омельченко, кандидат історичних наук, заступник голови республіканської редколегії з видання серії книг “Реабілітація історії”:

— Варто б провести глибоке дослідження голоду 1921—23 рр., який приніс Криму такі нещастя. Ця тема до кінця не вивчена, хоча нароби у кримських дослідників уже є, і чималі. Події 1932—33 рр. також варто вивчити ґрунтовніше. Голодомору подібного до того, який косив людей в Україні, у Криму (а він, як відомо, входив тоді до складу РРФСР) не було. Навпаки, сюди прагнули потрапити, рятуючись від смерті, але наштовхувалися на шільні заставлені багнетами кордони. Є багато документальних свідчень, зокрема листи Сталіну, де народ запитує: чому в Криму хліба багато і він дешевий?

Щодо статку в самій республіці, то все було зовсім не так. Перебої з постачанням (а тоді діяла карткова система) призводили іноді до масових акцій протесту. Лише 1930 року протести відбулися в Керчі й Феодосії. Частина їхніх учасників було репресо-

вано. Ще один період життя кримчан — 1946—47 рр. Знову-таки, коли в Україні лютував страшний голод, у Криму (хоча люди й не доїдали), голодних смертей майже не було. Думаю, якби з'явилася об'єктивна книга про це, запитань виникло б менше, а наше минуле не ставало б предметом політизованих розмов.

Віктор Турчин, кримський краєзнавець, м. Джанкої:

— Як і по всьому Радянському Союзу, голод у Криму має свою передісторію. Колгоспне будівництво на півострові багато в чому копіювало процеси, що відбувалися у всій країні, повторюючи “добровільно-примусові” методи його проведення і форми об'єднання.

Під час Всеукраїнського Голодомору в степовому Криму відбувалися процеси “великого радянського переселення народів”. Частина кримських татар емігрувала в Туреччину, звільнивши величезні земельні ділянки, на яких до цього займалися вівчарством. У цей же час із степових районів Криму виселяли до Сибіру розкуркулених і репресованих осілих мешканців: росіян, українців, німців, чехів, естонців тощо. Одночасно спустошені землі залюднювали переселенцями з Росії, Західної Білорусі (євреями і білорусами), із Західної України (з-під Ковеля та з-за кордону — з-під Білостока, які були у складі Польщі, та євреями з-під Ковно (так звався Каунас — столиця Західної частини незалежної Литви).

Автором масштабного проекту єврейської колонізації півночі Кримського півострова і створення в степовому Криму “землі обітваної” був Юрій Ларін (він же Михайло Залманович Лур'є). Для зняття гостроти “єврейського питання” у радянського керівництва виникла ідея створення на теренах Радянського Союзу районів компактного проживання єврейських трудящих, які б займалися сільським господарством. До того ж, більшовицька влада для виконання планів першої п'ятирічки потребувала позик і взяла аванс 10 млн доларів у єврейської громади США, в обмін на надання радянським євреям земель для влаштування в Криму. Одним із місць створення “землі обітваної” у вигляді національно-територіальної автономії були обрані малонаселені землі степового Криму.

Саме сюди добровільно-примусово пропонувалося переселити від 280 тисяч до 3 мільйонів єврейських трудящих. Іншим місцем заселення євреями був Далекі Схід, де була заснована Єврейська автономна область, із центром у місті Біробіджан. Але проект створення процвітаючих єврейських колгоспів у степовому Криму провалився.

Щодо часів голодомору, то держуставови не зважали на те, що в єврейських колгоспах майже не залишилося євреїв-робітників, які швидко порозбігалися.

На ці колгоспи доводилася рознарядка на поставку збіжжя і ніхто її не скасовував, хоч і знали, що робітників майже не залишилося. Доводилося виконувати постанови, покриваючи їх за рахунок інших колгоспів, які як могли, так і “віддувалися”. Наслідком примусового створення колгоспів стало масове незадоволення селян. Почастішали випадки розправи над комуністами й колгоспними активістами. Протягом 1930 року було скоєно понад 60 терористичних актів.

Яку ж нагороду отримував за свою працю кримський колгоспник? При врожайності 1932 року 63 ц із гектара один трудодень сплачувався 0,7—0,9 кг зерна, і жодних грошей. Підрахунок показав, що колгоспна родина з одним трудівником заробляла 1932 року лише 100 кілограм зерна. Як жити людині з чотирьох осіб, хоч двоє з них і працюють на трудодні? Це три центнери, або “три лантухи непровіяної пшениці”. Її може вистачити на прокорм зимку домашньої птиці, а не родини.

Ось чому не треба вірити байкам, що голоду в Криму не було. Так казали лише ті, хто від нього не страждав. Не краще було і 1933 року. При врожайності 10,3 ц із гектара трудодень знесилоного селянина складав 2,3 кг зерна, що в підсумку, було 2 ц на людину. Підтвердженням того, що голод у Криму був, є випадкове виявлення 1973 року, коли в місті почалося будівництво нового мікрорайону, великого незареєстрованого цвинтаря на території Джанкої. Доказом того, що це цвинтар 1932—1933 років стала перша місцева газета “За високий урожай”, знайдена на місці поховань людей.

Костянтин Васильович Куриленко, 1929 р.н.:

— Під час голоду ми жили в Джанкої. Голод відчувався і сильно допікав. Особливо мені, бо тоді я дуже швидко ріс. Аби я вижив, мама віднесла у як їх називали — “трусини”, або “Торгсінни” — (організація “Торговля с иностранцами”, де обмінювали золоті та коштовні прикраси на продукти харчування) всі золоті вироби, яких трохи мала ще з дорадянських часів, бо була з заможної родини грецької з-під Перекопа. Кожну їстівну порцію розтягувала якнайдовше. Те, як завжди страшенно хотілося їсти, пам'ятаю й досі.

Марія Василівна Соломатіна (Ярцева), 1926 р.н.:

— Зі слів чоловіка знаю, що його мати Катерина не могла прогодувати родину з п'ятьох дітей. Напередодні Голодомору їх розкуркулили. Батька Федора посадили до в'язниці. Все вийшло. Голодували сильно. Щоб якось вижити, мати відправила старших синів до інтернату. Інтернат — невеличкий вагончик біля Джанкоїського залізничного вокзалу. Але годували так погано, що діти з інтернату постійно втікали ритися по смітниках. Чоловік під час війни воював, зазнав ще однієї голодівки, коли був бранцем зловісного Бухенвальда”.

Лідія Трофимівна Авдєєва, 1923 р.н.:

— Тоді я навчалася в четвертому класі. Голодував увесь Джанкой, на вулицях було повно покійників, бачила опухлих, які пробивалися з Херсонщини. Батьки тікали від жахів голоду з дому, кидаючи дітей. Хто мав золото, здав його в “англіканські” магазини — “торгсінни”. Голод панував по всьому Джанкою від центру до околиць. Особливо серед малоімущих. Жити їм було ні за що, ні за що виміняти бодай скибку хліба, чи картоплину. Голодували жахливо. Їли траву, діти пухли найшвидше. Не вірте тому, що голоду в Криму не було.

Записав **Віктор ХОМЕНКО**, Крим

Тетяна КИРИЛЬЧУК,
с. Тучин Гошанського р-ну
Рівненської обл.

Шановна редакціє!

Посилаю на Ваш суд твір — спогад учительки української мови та літератури з нашого села Кирильчук Тетяни Михайлівни, якій у січні 2011 р. виповниться 80 років. Вона приїхала в наше село з Житомирщини після закінчення ВНЗ і залишилася тут працювати аж до виходу на пенсію.

Працювала і директором школи, користувалася в селі великим авторитетом. Нині вона хворіє. Відвідала Тетяну Михайлівну і побачила на столі її спогад — “Моє дитинство полинове” і надсилаю його в нашу просвітянську газету.

З пошаною

Тетяна Мазур,

с. Тучин на Рівненщині

Народилася я на Житомирщині, в селі Рудня Шляхова Володарськ-Волинського району. Село маленьке, темне, забите, всього на 75 дворів. На все село — два грамотні дядьки, але вони згинули невідомо де в безмежних сталінських таборах.

Як тяжко згадувати мені той 1933 рік: в селі то тут, то там валялися трупи...

Я тоді була зовсім маленькою (мені ще не виповнилося три роки), та назавжди в серці моєму закарбувався той нестерпний, панічний жах голоду та смерті. А розповіді батьків та односельців я пронесла через все своє життя.

У дні страшного розпаду голоду люди були ніби не в собі: кудись йшли, не йшли — лізли, вишукуючи що-небудь їстівне. Їли тоді все: коріння, кропиву, листя липи, шавель, лободу, кору дуба, жолуді, викопували гнилу мерзлу торішню картоплю. Кров холоде в жилах, коли згадує розповіді про те, що в сусідніх селах були випадки людодства. Голод викликав страшну байдужість до світу, до життя, до самої смерті. Померлих не було кому ховати. В нас у селі були випадки, коли близькі привозили на кладовище покійника, а яма, яка була викопана з величезними зусиллями, вже заповнена іншими покійниками.

У рік Голодомору в нашій родині було п’ятеро: батько, мати, старші брат (17 років) та сестра (14 років) і я. У перші роки радянської влади під час епідемії віспи померли немовлятами ще два мої брати. Батько з братом наймалися на таку-сяку роботу: їздили в ліс на вирубку й заготівлю дров, копали канали, наймитували в можливих родинах. Сестра Марія днювала на межах і луках, збираючи кропиву та шавель. Батько і брат із заробітків приносили трохи пліснявої макухи з льону, грису, інколи чорного, як земля, борошна. Мати варила каламутну бовтанку з грису, затираючи її макухою, борщі з шавлю та кропиви. Як зараз бачу перед собою той обдертий хліб, де конала з голоду наша стара корівка Мушка, підв’язана до бантини під передні та задні ноги. Інколи матері вдавалося видавити з неї склянку-другу молока, яке, мабуть, і врятувало мені життя.

Хотілося вірити, що з Голодомором відійде назавжди у вічність усе лихе й недобре, та попереду нас чекало нове лихо — на селі примусово стали створювати колгоспи. Скільки зруйнованих родин і знівечених доль залишила по собі насильницька колективізація!

Для прискорення колективізації більшовицька партія кинула на село робітників, так званих уповноважених. Годі говорити про який-небудь сільськогосподарський досвід у цих уповноважених. Зате, щоб підняти сільське господарство і відстояти лінію партії, вони готові були зі зброєю в руках розправлятися із “сільською контрою” — так називали всіх, навіть найбідніших селян, які відмовлялися вступати в колгоспи.

Усе почалося з того, що в людей забрали абсолютну все: землю, реманент, заготовлені сіно та солому, худобу, яку зігнали в одне місце, побудувавши низьку довжелезну конюшню. Реманент та сіно з соломою склали просто неба. Зігнана худоба ревла, а кожен господар зі сльозами на очах біг і тягнув те сіно-солому, підкладаю-

ДИТИНСТВО МОЄ ПОЛИНОВЕ

“Життя прожити — не поле перейти” — каже народна мудрість. Кожне покоління має своє життєве поле. Звичайно, щасливе те покоління, у якого життєве поле розкинулося блакитним небом, незорими ланами золотої дозріваючої пшениці, нескінченними зеленими рядами картоплі, буряків, голубим морем льону, золотистими литаврами соняшників, блакитноокими озерами й повноводними ріками, багатими містами та селами.

Моє покоління, покоління 1930—1950-х років, пережило гірке полинове дитинство, жах тоталітарного сталінського режиму, який приніс страшний голодомор, криваву війну, незчисленні страждання.

Фото Олесея Дмитренка

чи своїй корівчині під ніс. Усе було розкидане, розтягнуте, реманент іржавів під дощем і снігом. Село було повною глухоманню: не було ні світла, ні радіо, ні годинників. Натомість біла конюшня була підвішена на стовпі металева рейка, у яку той уповноважений чотири рази на день калавав, відмічаючи початок і закінчення роботи, а також обід... Боже сохрани, щоб запізнитися хоча б на п’ять хвилин! Із сталінськими законами “шутки були плохі”. За запізнення бодай на п’ять хвилин давали місяць примусових робіт, а за жменю зібраних на колгоспному полі колосків — 3-5 років тюрми. Примушуючи йти в колгосп, людей катували по ночах, погрожуючи зброєю, зганяли в сільський клуб і примушували писати заяви. А оскільки серед моїх односельців грамотних не було, самі писали заяви й силою примушували замість підпису під ними ставити три хрестики. Мій батько, який усе життя наймитував, був пуповиною прив’язаний до свого маленького клаптика землі, не міг без болю дивитися на нові порядки, заведені в селі. Люди збайдужіли до своєї роботи: коли дзвонили в рейку на обід, вони кидали все на тому місці, де працювали, могли навіть покинути не розпряжених коней у борозні, і розходилися по домівках, адже потрібно було вчасно повернутися з обіду. Батько не хотів йти до такого колгоспу, де все було нічим і нікому не потрібне. Таких як він називали одноосібниками і вважали мало не ворогами народу. Величезні податки, якими обкладали одноосібників, неможливо було сплатити. Тоді в них забирали все господарство, а їх вивозили до таборів. Моя родина двічі була обібрана до нитки. Забрали все: стару корівчину, коня, весь реманент, усе збіжжя, навіть відро та кухоль винесли з хати. А яка та хата була? У пам’яті моєї постає вона з маленькими віконцями, з глиняною підлогою. Батько двічі був засуджений за борги, кожен раз

на шість років. Росла я без батьківської ласки, майже не пам’ятаю його. Під час відбудовання другого строку почалася Велика Вітчизняна війна. Усі, хто був засуджений не по кримінальних і політичних статтях, мали можливість повернутися додому. Батько додому не повернувся. Попри хворобу, він добровольцем пішов на фронт.

Родина наша в цей час жила дуже скрутно. Брат, коли забрали батька, п’ять років служив у Червоній армії на Далекому Сході, брав участь у бойових діях на озері Хасан. Сестра вийшла заміж, а ми з матір’ю залишилися удвох. Не могу без сліз згадувати ті страшні часи. У хаті був той же голодомор: ні зерна, ні борошна, ні картоплі не залишилося — забрали все. На пам’ять приходять спогади: удома закінчилися останні злиденні запаси, а бідлашна моя мати цілий вечір просиділа мовчки, спати ми полягали голодними. Вранці мати пішла до бригадира додому. Дорідна бригадира саме витягла з печі свіжий хліб, ароматом якого була наповнена вся хата. Мама моя привіталася, а потім витягла з-під поли чистий рушник, взяла крайню хлібину, яка лежала на лавці, загорнула її в рушник і пішла з хати. Остовпіла бригадира не зразу кинулася за нею з криком: “Тітко Михайлихо, ви що робите?”, а у відповідь почула: “А що я маю робити, коли у мене вдома пухне з голоду дитина, бо твій чоловік із такими як сам, забрав у мене все? Сьогодні в тебе була, а завтра до голови піду”. Правда, другого дня нам привезли мішок жита, можливо, забраного перед тим у нас же. Разом із матір’ю ми у жорнах мололи, вірніше дерли, те жито і пекли чорні перепічки, які їли зі сльозами впереміжку.

Вижили тільки тому, що нам трохи допомагали батькові брати, їх усіх у родині було шестеро. Інколи вони ділилися з нами продуктами, допомагали і кінями, щоб виорати нашу невелику нещасну нивку. Яюсь восени мама орала дядьковими кінями поле, щоб посіяти озимину. До неї на поле прийшов фінінспектор і став вимагати у матері, щоб вона негайно сплатила борги по податках. Мати стала просити його зачекати до наступного врожаю, бо платити було абсолютно нічим, батько продовжував сидіти в таборах, а брат служив в Червоній армії. Фінінспектор почервонів від гніву, став кричати на матір і відбирати коні для сплати боргу. Мати тримала їх силою: “Не мої коні, чужі!” В запалі боротьби фінінспектор ненароком обдер собі руку і зло прошипів: “Будеш ти мене пам’ятати довіку, сільська контро!” А незабаром мою маму схопили і віддали під суд за те, що вона напала на посадову особу і скалічила її при виконанні обов’язків. Скоро відбувся і суд. І моєї нещасній матері присудили дев’ять років, як тоді казали, “дальніх таборів”. Батько в таборах, брат в

армії, мати під вартою. Я залишалася круглою сиротою при живих батьках!

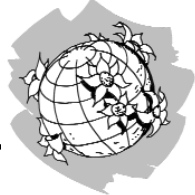
Змушена була повернутися додому від свекрухи старша сестра, чоловік якої в той час воював на фінському фронті. Потяглися сумні, чорні, страшні від невідомості дні. Випадково матері вдалося втекти з-під варти, коли вони чекали відправки до таборів. Нещасна, вона переховувалася скрізь — по чужих хлівах і горищах, на болотах, у копицях скошеного сіна, боячись навідатися додому. Одного разу її материнське серце не витримало розлуки з дитиною, і вона вночі таємно прийшла провідати мене та перевдягнулася. Зросивши всю мене сльозами, мати хотіла одразу ж піти з дому, та старша сестра вмовила її не йти, бо була ж глибока ніч. На світанку сестра приготувала їй поїсти, зібрала вузлик із собою. У цей час хтось почав сильно грюкати у двері, до хати увірвався міліціонер. То сусідський хлопець випадково побачив матір у вікні, доніс голові колгоспу, а той негідник викликав міліцію. Нещасну, знесилена матір міліціонер повів у райцентр. По дорозі вона впала і втратила свідомість. Її напівживу привезли на випадковій підводі додому, де вона в нервовій гарячці пролежала більше ніж півроку. Час від часу з’являлася міліція, але, бачачи в якому вона стані, міліціонери йшли собі геть. Хтось підказав сестрі, що потрібно написати касційну скаргу і подати до суду на перегляд. Незабаром матір викликали в сільську раду на виїзний суд.

Перед очима у мене й досі стоїть та давня і тяжка картина. Батькові брати Давид та Савка спрягли своїх коней, на руках занесли на воза матір і відвезли разом зі мною та старшою сестрою на суд. Суддя, побачивши матір, яку дядьки вели попід руки, злісно закричав: “Ви навіщо мені мерця сюди приволокли?” Мене залишили в коридорі, але коли я почула той крик, то вирвалася і побігла до матері, міцно вчепилася в її спідницю. Суддя розгнівався ще більше: “А дитину навіщо привели?” Тоді сестра сказала, що дитина ця при живих батьках сирота — батько в таборах, брат в армії і її просто немає з ким покинути. Мати моя вже знала, як до них звертатися і сказала: “Товаришу красний суддя, це я попросила, щоб мене привезли на пересуд. Якщо я буду знати, що на мене чекає, то, може, я виживу і швидше одужаю. Прошу пересудити мене”. Не знаю, що вплинуло на суддю, але дев’ять років таборів замінили на рік примусової праці на кар’єрі, де видобували граніти, з яких був побудований і мавзолей Леніна.

Робота була каторжна. Матері потрібно було йти пішки сім кілометрів у сусіднє село Теренці, щоб на дев’яту годину ранку втрапити на роботу. Там на околицях цього села копали шурфи завдовжки три та глибиною півтора метри. Мама моя була підсобною робітницею: всю землю з відвалу, яку викидав копач, потрібно було відгребти та скласти по боках рову. Інколи серед граніту траплялися топази і кварц. Щасливчиків, які знаходили дорогоцінне каміння, заохочували — могли дати зайву пайку хліба або відріз тканини. Від важкої, виснажливої роботи мати підірвалася і з страшною кровотечею потрапила до лікарні, де вона мало не вмерла...

Я, не дивлячись на малий вік, змушена була залишатися вдома сама та ще й виконувати всю хатню роботу. Голодну, обідрану, худу, як тріска, застав мене брат, який 1939 року повернувся з армії додому. До кінця життя не забуду цієї зустрічі. Зайшовши до хати, він підійшов до мене, привітався і запитав, чи я його впізнаю. Я відповіла, що не впізнаю, адже я була зовсім крихітною, коли він пішов в армію, в якій відслужив п’ять років. Він мене запитав: “Де батько?” Я відповіла: “В тюрмі”. “А де мати?” Я відповіла: “На примусовці”. Тоді він впав на руки на столі і заплакав. На другий день він пішов за матір відбувати примусову працю. З поверненням брата нам стало жити трохи легше. Та тривало це недовго. Страшним лихом на нас упала війна.

— *Пане Станіславе, дозвольте привітати Вас із ювілеєм: створеному й очоленому Вами Інституту виповнилося 20 років. Ця громадська установа стала чи не головним у Польщі науковим центром дослідження українсько-польських взаємин, багато робить для порозуміння, співпраці між нашими державами й народами.*

— Дякую за привітання і запрошую всіх охочих з України — істориків, викладачів, студентів, журналістів до співпраці з Інститутом. Я був би щасливим, якби в Україні також діяли схожі інститути для досліджень українсько-польських взаємин. Електронна адреса нашого Інституту: rwini@c-net.pl. Телефон: 004816—6787333.

— *Перейдімо до теми нашого діалогу, нашого екскурсу в історію. Відправна точка — Варшавський договір між Республікою Польщею та Українською Народною Республікою, підписаний 22 квітня 1920 року, “договір Пилсудського—Петлюри”, як його ще називають за іменами лідерів держав, що його підписали. Оцінка його й нині викликає гарячі дискусії, причому з обох боків.*

— Щодо Варшавського договору: Польща першою вже 1920 року офіційно визнала Українську незалежну державу. На жаль, про це мало хто знає в Україні. Всі пам’ятають, що Польща визнала незалежність України 1991 року, але це було вже вдруге. Про це варто пам’ятати, і необхідно добре знати свою історію такою, якою вона була, а не такою, яку нам нав’язав тоталітарний режим. Польща ще 90 років тому хотіла, щоб Україна, наш найближчий сусід, стала незалежною державою.

— *Можливо, до цього спонукало те, що й Польща, після її переділу європейськими імперіями наприкінці XVIII століття, більше ніж на 120 років втратила державність. І характерно, що саме Пилсудський, видатний політик, що стояв на чолі відродження незалежної Польщі, прагнув якнайшвидше підписати українсько-польський договір. Він був переконаний, що остаточне звільнення Польщі від Росії можливе лише за умови, що буде вільною, незалежною Україною.*

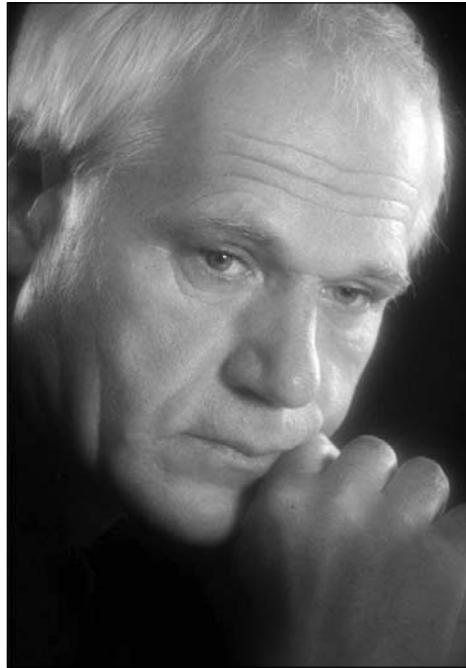
— *Говорити про цю мотивацію потрібно, адже йдеться про дві країни, два народи, століттями пов’язані дуже складними, трагічними взаєминами. Надзвичайно тяжкою проблемою взаємин народів, держав було питання приналежності Східної Галичини. Нині це територія України, те, що ми називаємо Західною Україною. Але за ці землі століттями точилися битви, до речі, не лише польсько-українські. Але власне Велика Україна, вважав Пилсудський, обов’язково мала бути незалежною державою. Тому він відкинув пропозицію більшовицького уряду Росії, який наполягав на ліквідації УНР, а за це обіцяв Польщі віддати набагато більше українських земель, а також частину Білорусі та Литви. Пилсудський натомість підтримав УНР та її лідера Симона Петлюру. В критичні місяці осені 1919 року Пилсудський своїм військом фактично врятував уряд і армію УНР від остаточного розгрому більшовиками.*

— Але на початок 1920-го становище УНР стало критичним: уряд Петлюри вже майже втратив контроль над українською територією, яку поступово займали більшовики.

— *І саме це спонукало Симона Петлюру піти на підписання Варшавського договору. Польща стала єдиним реальним союзником УНР у боротьбі за незалежність проти московської агресії. Але цей договір, який складався з політичної конвенції, підписаної 22 квітня 1920 року, і військової, підписаної через два дні, й нині оцінюється дуже неоднозначно. З одного боку, Польща визнала УНР як суверенну державу й зобов’язувалася надавати їй військову допомогу проти агресії. Практично це означало вступ Польщі у війну з більшовицькою Росією на боці України. З іншого, договір закріплював землі Східної Галичини за Польщею. У війні з Росією українська армія переходила в оперативне підпорядкування польській. Усе це деякі історики трактували як зраду Петлюрою національних інтересів, як диктат Польщі уряду УНР, правда, урядові майже без держави. Що Ви на це скажете?*

У ТЕНЕТАХ БЕЗДЕРЖАВНОСТІ

Діалог до 90-річчя закінчення українських визвольних змагань

Петро Антоненко

— Сильніше при укладанні договору була позиція Пилсудського. І враховуючи його статус “Начальника держави”, і виходячи з реального стану польської армії на той час. Не забуваймо, що польська держава вже мала тоді чітко визначену територію та структури — на відміну від УНР. І ось тут постає важливе питання: яку мету переслідувала політика Пилсудського, яким він бачив майбутнє Польщі й України? Пилсудський як політик, на мою думку, зосереджувався на просуванні Польщі в Європу — не в ту, що реально тоді існувала, а в Європу майбутнього. Він хотів збудувати в Європі “новий лад”. Проте перешкодою на цьому шляху була і велика держава Росія, і Росія більшовицька, яка заступила Росію царську. Пилсудський прагнув стати партнером (і то якомога більш рівноправним) у переговорах із Францією та Великою Британією. Проте зрозуміло, що ніхто із західних держав не вів би рівноправних перемовин чи то з Польщею, чи з Україною, коли б на східноєвропейських теренах домінувала Росія. І це Пилсудський прекрасно розумів і враховував у своїй політиці. Отож він постійно шукав нову концепцію для Польщі, а також України й інших відроджених держав у Центрально-Східній Європі. Це була б така Європа, де відновить свою державність (після 120-ти років боротьби) Польща, а також Україна, народи Кавказу та Балтії. Особливо приязним Пилсудський був до Литви, Білорусі й України, і прагнув узгодити їхнє майбутнє з новою концепцією Європи. А в цій Європі, де жоден народ

Юзеф Пилсудський і Симон Петлюра (в центрі) серед польських і українських офіцерів

1920 рік став останнім роком українських визвольних змагань. Вони завершилися поразкою в цій “громадянській війні”, за штапованим радянським визначенням, а насправді — у визвольній війні Української Народної Республіки проти агресії Росії, цієї комуно-радянської імперії, відновленої на руїнах царської.

У той останній рік тяжкої і нерівної боротьби України за незалежність доля УНР виявилася тісно пов’язаною з недавно відновленою після більш як 120-ти років бездержавності незалежною Польщею. Про ці вкрай складні, неоднозначні історичні перипетії ведуть діалог відомий польський історик, директор Південно-Східного Наукового Інституту в Перемишлі доктор Станіслав СТЕМПЕНЬ і заступник головного редактора нашої газети Петро АНТОНЕНКО.

не диктував би свою волю іншому народові, послаблена Росія давала б новий великий шанс раніше уярмленим українцям, і навпаки: сильна Росія — позбавляла.

— *Але ще є особистісний, суб’єктивний момент у ставленні Пилсудського до польсько-українських взаємин.*

— Пилсудський любив і знав Україну. Україна була для нього істотною і значущою, як і для кожного поляка, бо для всіх нас Україна — це не тільки держава-сусід, а й спільна історія: козащина, боротьба з російським царатом, спільний історичний простір, взаємні впливи в культурі, мові та літературі.

— *Повернімося до дискусії про рівноправність чи нерівноправність Варшавського договору.*

— А чи бувають у політиці, історії абсолютно рівноправні союзи? Адже Пилсудський мав дбати про безпеку своєї держави, мусив передбачати дії й наміри своїх партнерів. Варто зазначити, що Пилсудський був главою демократичної держави, а не диктатором, він мав у парламенті сильну опозицію, а саме в парламенті була зосереджена влада. Можна навіть сказати, що, укладаючи союз із Петлюрою, Пилсудський ризикував значно більше: парламент у будь-який момент міг усунути його з посади глави держави. Відразу після підписання угоди в парламенті почалися розмови, що через союз із Петлюрою Пилсудський “втягнув Польщу в авантюру політику на Сході”, яка не лише несе загрозу незалежності Польщі, а й призводить до погіршення відносин із Францією та Великою Британією, які вірили, що більшовицька Росія незабаром упаде, й тому не варто надто територіально послаблювати землі нещодавнього союзника — Росії.

Тепер щодо ризиків Петлюри. Союз із Польщею додав йому чимало ворогів, але в разі успіху Петлюра міг виграти значно більше. Його виграшем могла стати незалежність України, хоча й трохи “усіченої” на заході, але, окрім цього, дуже великої територіально держави зі столицею в Києві й майже усіма історичними містами та

Станіслав Стемпень

регіонами. Інших союзників, окрім Польщі, Петлюра не мав. Важливий момент: якщо Петлюра вважав, що Польща загрожує інтегральній, територіальній цілісності України, то він розумів, що Росія, і “біла”, і “червона”, загрожує самому існуванню України як держави.

— *Отже, Варшавський договір було укладено. Далі події розвивалися з блискавичною швидкістю. Негайно об’єднана польсько-українська армія почала наступ на більшовиків. А вже 8 травня визволила від них столицю України Київ. Та переважна більшість українців без ейфорії зустріли цей наступ. Кияни розцінили це як чергову зміну влади у стародавній столиці, здається, шосту чи сьому за останні кілька років. До того ж, це визволення прийшло за допомогою чужої армії. І самого Петлюру вже не сприймали за загальнонаціонального лідера. Вся Україна бачила цей розбрат у стані української демократії, між її очільниками — Грушевським, Винниченком і Петлюрою.*

— *Для порівняння. Коли Пилсудський проголосив 11 листопада 1918 року незалежність відродженої Польщі, в краї існувало одразу кілька центрів влади, так би мовити, протурядів: у Варшаві, Кракові, Любліні. Але залізна воля Пилсудського, патріотизм польських політичних лідерів згуртували націю і відродили державу. Не так сталося в Україні.*

— Один із відомих в еміграції українських публіцистів Іван Кедрин-Рудницький написав цікаву статтю “Пилсудський і Петлюра”, де зокрема зазначив, що на 1918 рік Пилсудський уже був символом боротьби за незалежність держави, творцем польського підпільного визвольного руху, колишнім в’язнем німецької тюрми в Магдебурзі, творцем Польських легіонів і Польської військової організації. А що в той час робив Петлюра? Був публіцистом, писав статті. А ось що писав Володимир Винниченко, недоброзичливець Петлюри: коли Петлюра став Головним отаманом, то “ходив із попами, з процесіями” і хотів, щоб на Хрещатику йому падали в ноги і цілували руки. Може, це дещо буквально, але в цьому є зерно правди.

Мало хто з українців вважав Петлюру за національного лідера. Хоча насправді

він ним був, його життєва дорога схожа на долю Юзефа Пілсудського. Правда, на відміну від Пілсудського, він розпочав політичну діяльність лише під кінець Першої світової війни, натомість Пілсудський був відомим національним вождем борців за незалежність ще під кінець XIX століття. Але слід підкреслити, що Петлюра виокремлювався серед інших українських політичних діячів тим, що мав великі здібності передбачувати майбутнє, він мав свою концепцію розвитку української нації та держави, якої бракувало багатьом українським діячам того часу. На відміну від Винниченка та Грушевського, які хотіли створити найбільш національну міліцію, він добре розумів потребу будувати сильну українську армію. На жаль, мало хто знав таким Петлюру, мало хто знав його ідеї.

— **Вибачмо Винниченку ті різкі слова. Навряд чи з боку Петлюри це було прагнення до почесей.**

— Петлюра розумів, що державний муж мусить мати за собою традицію, мусить мати суспільний авторитет, нація повинна його бачити як державного мужа. І його поразка в тому, що він цю традицію не міг створити саме тоді. Він не мав на це часу.

— **На жаль, це була поразка не лише Петлюри, а й нації, поразка національно-визвольних змагань. Останній акт їх розігрався влітку-восени 1920 року. Вже наприкінці травня червоні війська перейшли в контрнаступ. А через два з половиною місяці, в серпні, опинилися за 13 кілометрів від Варшави. Правда, тут сталося те, що потім назвали “чудом над Віслою”: Червона армія зазнала нищівної поразки. Згодом, у жовтні, ще одною, на Німані. Але все одно сейм Польщі в жовтні мусив укласти перемир'я з більшовицькою Росією. У листопаді 1920 року останні підрозділи переможеної армії Української Народної Республіки, армії Симона Петлюри, полишили українську землю і перейшли польський кордон. Хоч була ще відчайдушна спроба підняти Україну проти більшовиків — похід Юрія Тютюнника 1921 року, але визвольні змагання було програно. В чому ж причини? Помилки у соціальної політиці лідерів УНР? Безперечно. Розбрат у стані демократів? Також. Агресія більшовицької Росії? Головним чином. Але чи тільки це? А міжнародний фактор?**

— Це надзвичайно важливе питання. На тогочасній політичній арені було значно більше гравців. Чи могли поляки продовжувати боротьбу, допомогти Україні? У них не було вдосталь ні провіанту, ні зброї. Тому вони були вимушені звертатися по допомогу до західних країн, зокрема, Франції та Великої Британії. Але що відбулося? Саме тоді почалися страйки британських докерів, котрі не хотіли завантажувати кораблі зброєю та провіантом для польської армії, а проголосили гасло “Руки геть від Країни Рад!” Треба було вирішити, чи Польща могла підтримувати цю боротьбу на захист української державності? Пілсудський був готовий до боротьби, але мав чимало політичних противників. Це була важка ситуація. Та й Петлюра розумів, що подальша війна з більшовицькою Росією неможлива.

— **Щодо позиції провідних держав Заходу, то про це дуже точно сказав пізніше сам Петлюра: “Великі держави Європи не хотіли розуміти змагань наших національних, не хотіли відчувати власних інтересів. Європа свідомо закривала очі на боротьбу України, Білорусі, Дону, Кубані, Грузії, не хотіла допомогти змаганням народів, що спільними силами бажали спинити криваву хвилю комуністичного імперіалізму московського”. Яка абсолютно точна історична паралель із сьогоденням. Йдеться про позицію Заходу щодо сьогоденної України.**

Але повернімося у 1920 рік. Польща, попри фактичну поразку у війні з Росією, прихистила на своїй території залишки переможених структур УНР. Тут, на ексзиді, розташувався уряд України, її армія, Симон Петлюра залишався главою Директорії, Головним отаманом збройних сил. Однак у березні 1921 року Польща змушена була підписати з Росією Ризький мир, який фактично

анулював Варшавський договір 1920 року. Червона армія повернулася на схід, до складу Польщі знову ввійшли західно-українські землі, УНР було ліквідовано. Натомість на Наддніпрянській Україні формально встановлювалася влада так званої Української Радянської Республіки, насправді ж колонії більшовицької Росії, що вже наступного року і юридично увійшла до новоствореного СРСР майже на 70 років.

Присуд деяких істориків щодо Пілсудського був жорстким: він зрадив Петлюру й Україну. Ваша оцінка?

— Так ставити питання неправильно. Чому Пілсудський мав бути зрадником? У нього не було іншого вибору. Врешті, це було не його рішення, а польського сейму, в якому він не мав більшості. Вільної України не хотіла жодна з держав Західної Європи, вони вважали, що більшовицький режим швидко впаде й тому не потрібно ослаблювати майбутньої Росії, забираючи у неї частину земель. Росія під час війни, а також раніше — найближчий союзник Франції та Великої Британії. Існування Російської держави було корисне для німців, які повоювалися, що союз Польщі з Україною зміцнить відроджену Польщу.

Ще один момент, на який варто звернути увагу. Згідно з додатковою угодою, підписаною — супроти думки Пілсудського — вже після Ризького миру, Петлюра й декілька інших українських діячів мали бути вислані з Польщі. Але цього не сталося. Була спроба вбити його ще в Польщі більшовицьким агентом, але поляки охороняли Петлюру, а пізніше допомагали йому на еміграції в Парижі.

— **Так, Симон Петлюра як очільник УНР пробув у Польщі ще майже три роки і залишив її в останній день 1923-го. А вже 25 травня 1926 року його вбив у Парижі агент радянських спецслужб. Сталося це не випадково, тоді, коли Пілсудський вдруге прийшов до влади в Польщі 1926 року. Комуністична влада Москви боялася, що настане відновлення польсько-українського союзу.**

Наша розмова про українські національні визвольні змагання, власне, про їх прикінцевий етап, свідчить, наскільки складними, трагічними є історичні перипетії нації, якою вона опиняється в тенетах бездержавності. Чи то Україна, чи Польща, чи інші народи, які десятки, сотні років виборювали свою волю, незалежність.

На завершення хочу нагадати про знаменитий лозунг поляків, із яким вони йшли в бій за незалежність під час двох повстань проти Росії у XIX столітті: “За нашу і вашу свободу!” Маршал Пілсудський відновив цей лозунг 1920-го. А втретє це гасло пролунало під час помаранчевої революції. Знаменно, чи не так? Тож, відштовхнувшись від історії, повернімося в сьогодення.

— Українсько-польські взаємини у майбутньому будуть такими, якими їх захочуть бачити обидва народи: український і польський. Це важливе завдання для еліти, інтелектуальної верхівки, менеджменту країни всіх рівнів — творити і розвивати суспільство, а не підкоряти його власній примхливій волі. Наскільки саме інтелектуальні провідники народу, між іншим, письменники, художники, журналісти хочуть, щоб наші взаємини були вірцевими? Ми не повинні ставити взаємини з росіянами над власними національними інтересами. Помаранчева революція була найбільшості, від моменту проголошення незалежності, піднесенням українського суспільства. Адаже українці пробували свої сили, боролися й доводили, що вони мають право на власну думку. І це також вплинуло на українсько-польські взаємини, бо всі у світі цінують тих, хто вміє боротися за свої інтереси. Тому поляки підтримували “помаранчевий” спротив українського народу. Вважаю, що до цієї боротьби повертатимуться майбутні покоління українців.

Треба додати, що доктор Станіслав Стемпень, автор багатьох праць про українсько-польські взаємини, зараз зайнятий опрацюванням та виданням книги про життя і діяльність Симона Петлюри.

Перемисль, Польща — Київ, Україна

СВОБОДА ДЛЯ НЕВІЛЬНИКІВ

“Як може існувати державне свято День Свободи в країні, де влада нехтує правами громадян?”. Це риторичне запитання виникло під час дискусії “День Свободи і нове політичне покоління” в Києво-Могилянській академії саме в день річниці помаранчевої революції — 22 листопада... Гостями дискусії були экс-голова СБУ, а нині голова політради “Нашої України” Валентин Наливайченко, экс-прес-секретар президента Ірина Ваннікова, політичний аналітик Ростислав Павленко, голова центрвизконкому “Нашої України”, Сергій Бондарчук і член політради Данило Лубківський.

Місце проведення зустрічі не випадкове, адже саме Могилянка 2004-го була єдиним київським університетом, який на рівні адміністрації підтримав помаранчеву революцію. Подискутувати прийшли і викладачі, і студенти. Було багато тих, хто брав безпосередню участь у листопадових подіях 2004-го.

Євген САВВАТЄЄВ

“РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ”

Помаранчева революція до сьогодні була останньою сторінкою української історії, коли свобода справді важила багато. По-різному можна ставитися до п'яти “післяреволюційних” років і до людей, що в цей час керували державою. Але абсолютно напевне можна сказати, що восени 2004-го люди, які стояли на Майдані, відчували себе вільними і здатними на власний розсуд розпоряджатися своєю свободою. Для них свобода була цінністю. За влучним висловом історика Ярослава Грицака: “Це була революція гідності, коли мільйони людей вирішили, що вони не негідники, що вони чогось варті”.

За наступні п'ять років поняття “свободи” девальгувалося. Мітинги за гроші, продаж власного голосу на виборах — свободою почали торгувати і, як виявилось, перестали цінувати.

“...П'ЯТЬ РОКІВ ТОТАЛЬНОЇ КОРУПЦІЇ, ЗРАД І ЧВАР...”

Попри те, що тема зустрічі ніби аж підштовхувала говорити про майбутні перспективи запрошеної політичної сили, передусім згадували історію, шукали причини, чому навіть після демократичних перетворень, які сталися внаслідок помаранчевої революції, ми все одно повернулися туди, звідки починали.

“Тоді 2004-го і ще навіть 2005-го більшість населення України підтримували Ющенка. Європа та майже весь світ теж був спочатку в захваті. Але нам треба було це захоплення конвертувати в реальні реформи, в реальні законопроекти й вибудувати нову систему влади. Жоден із цих проектів не був реалізований”, — відповідає В. Наливайченко і називає давно всім зрозумілу причину: “Це були п'ять років тотальної корупції, зрад і чвар”.

Як результат, українське суспільство отримало владу, для якої свобода вже навіть не є цінністю. У такій ситуації День Свободи перетворився на цілковитий фарс, що 22 листопада добре засвідчили новини багатьох телеканалів. Ось ми бачимо Януковича в Брюсселі, закладровий голос нам говорить, що безвізовий режим між Україною і ЄС буде ледь не наступного року. І зовсім поряд сюжет про багатотисячний мітинг підприємців у центрі Києва, який влада хотіла заборонити!

“ТАК, МИ ПРАГМАТИКИ. ТАК, МИ НАЦІОНАЛІСТИ”

Тема дискусії, нагадаю, була “День Свободи і нове політичне покоління”, але виникли й інші запитання: чи можна вже говорити про “нове політичне покоління”? Якщо воно справді сформувалося, то чим буде відрізнятися від старого?

“Перш за все, це люди, які стали успішними вже в умовах незалежної України і мають об'єктивне зацікавлення в тому, щоб держава розвивалася міцною, незалежною і ставила амбітні задачі. Україна вже зараз має достатньо амбітних молодих людей, які не обмежуються винятково ін-

Валентин Наливайченко

дивідуальним успіхом, а говорять про успіх всієї країни”, — так бачить це покоління політичний аналітик Ростислав Павленко.

“Ми вже розпрощалися з великою частиною “любих друзів” та корупціонерів”, — переконує Наливайченко, а говорячи про новий політичний курс, він упевнено, майже по-військовому, стверджує: “Так, ми прагматики. Так, ми націоналісти”.

Прагматичний націоналізм, зі слів політиків, має спиратися й орієнтуватися на громадянина, який пов'язує свої власні життєві завдання з цілями своєї держави. Мітинг на Майдані Незалежності й гасла, які лунають, дозволяють Ростиславу Павленку дивитися у майбутнє з оптимізмом і навіть провести паралелі з 2004 роком: “Подивіться на сьогоденний Майдан і згадайте 22 листопада 2004 року. Тоді першими на вулиці вийшли громадські активісти, зараз це дрібний і середній бізнес. Першими виходять активні, ті, які можуть стати, чітко заявити, знаючи, що їх не так багато”.

“ПОТРІБНО ПОЗБАВИТИ СБУ ФУНКЦІЙ, УСПАДКОВАНИХ ВІД КДБ”

Сьогоднішня занепокоєння станом демократії в Україні так чи інакше пов'язане з діяльністю СБУ та її голови Валерія Хорошковського.

Під час дискусії було порушено й цю тему. Зокрема пролунало запитання про часи, коли Наливайченко і Хорошковський працювали разом.

“Валерій Хорошковський став моїм першим заступником 2009 року. Він був серед перших, хто підтримував політику “декадєбізації” СБУ, всіляко підтримував відкриття архівів УПА, затримання на території України агентів ФСБ. Ті зміни, які сталися... Я думаю, їх не варто персоналізувати, необхідно просто позбавити СБУ функцій, успадкованих від КДБ, щоб жоден голова цієї служби не мав тих повноважень, які має зараз Хорошковський”.

День Свободи за нової влади “відсвяткували” вперше. І хай сама влада не хоче про це свято згадувати, головне, щоб кожного року згадували ми.

“Є ритми свої в споруді собору, є вільний політ натхнення, любов висока. Чи створиш ти щось рівне цьому, щось краще за це?” Олесь Гончар

Євген БУКЕТ

Національна спілка краєзнавців України за сприяння Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка провела в “Укрінформі” прес-конференцію на тему “Чи врятуємо національне диво — сакральну дерев’яну архітектуру”? Ця зустріч підсумувала нещодавні експедиції НСКУ до Львівської та Дніпропетровської областей, під час яких науковці не лише збирали фактографічний і візуальний матеріал, що стосувався сакрального дерев’яного зодчества, а й зустрічалися з громадськістю та місцевими очільниками. Найбільшу увагу привернув Троїцький собор у місті Новомосковську Дніпропетровської області — єдина відома нині в світі дев’ятизрубна та дев’ятиверха церква.

Собор було зведено 1778 року, вже після скасування Запорозької Січі. З освяченням нового іконостасу головного притвору 18 квітня 1781 року (за старим стилем) будівництво храму завершили. Подальшу його історію можна переказати кількома реченнями. Троїцький собор 1830 року відремонтували, а 1887-го — переклали “за старим зразком”, але з деякими змінами. 1930 року комуністи закрили собор і віддали його під склад контори “Заготзерно”. Ставлення тодішньої влади до цієї духовної пам’ятки українського народу — одна з тем роману Олесь Гончара “Собор”.

Нині, як переконалися учасники перших “Тронецьких читань”, Троїцький собор пошкоджений грибок, атмосферними опадами і просто часом. Крім того, в храмі “іскриють” електропроводка, що може викликати пожежу. Місцевий священик Московського Патріархату має намір, якщо отримає кошти на ремонт, завезти деревину з Росії, але пообіцяв радитися з пам’яткоохоронцями...

Під час поїздки до Новомосковська відбулася також зустріч краєзнавців із новообраним мером міста Сергієм Морозом. Він повідомив, що міська рада вже має кілька проєктів реконструкції собору. Один із них, зокрема, передбачає ще й створення у підземному тунелі, що йде з-під споруди до річки Самари, краєзнавчого музею. Загалом можна буде створити прибутковий туристичний маршрут. Але ми так і не почули ані термінів, ані вартості виконання цих робіт. Тим часом собор, що пережив усі лихоліття своєї понад 200-літньої історії незабаром може зруйнуватися. “Цього нам не простять ні Господь, ні наші діти, ні їхні нащадки”, — переконані краєзнавці.

ДЕРЕВ’ЯНІ ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Про проблеми Троїцького собору зокрема і дерев’яної сакральної архітектури загалом говорили через кілька днів після повернення із Новомосковська учасники прес-конференції в Києві. Нині, за словами провідного наукового спеціаліста ДП “Укрзахідпроектреставрація” (Львів) і цьогорічного лауреата краєзнавчої премії ім. Дмитра Яворницького Василя Слободя-

на, налічується близько 2,5 тисяч дерев’яних храмів, понад 800 з яких перебуває на території однієї лише Львівської області. Щороку їх меншає, і не лише через стихійні лиха. Церкви зносять через міжконфесійні суперечки, вони палають (так замітають сліди крадії); іноді за рахунок дерев’яних дивовиж “вивільняють” місця під муровані. Пам’ятки гинуть і від людського невігластва: їх бездумно обшивають бляхою і пластиком, імітуючи ремонт, а

ності Московського Патріархату. Троїцький собор — не виняток.

Дмитра Власовича підтримав інший учасник прес-конференції — дослідник історії Троїцького собору, заслужений журналіст України Олександр Заєць. “Собор звели козаки на останній хвилі — імператриця Катерина вже добила Запорозьку Січ. Цей красень було видно далеко в степах”, — нагадав він присутнім. Пан Заєць пригадує, як у Соборі зберігали комбікорм та збіжжя, а

ліст широ побажав повернення козацького церковного дива Київському Патріархату. “Наразі громада вдовольняється зведеною неподалік Собору Свято-Троїцькою церквою Київського Патріархату — непоганою, 5-банною, — зазначив він. — Зібрали б необхідні гроші, то, мабуть, змогли б відновити й Собор. Вочевидь, бракує одного — волі місцевої влади”. Олександр Семенович висловив припущення, що акції, подібні експедиції

дженням урядом. Уже й розроблено номінаційні досьє на ці церкви, уже й передано їх до паризького Центру всесвітньої спадщини, уже їх там і прийнято.

Тепер Україна має привести ці пам’ятки до такого стану, щоб будь-який незалежний — себто, ніяк із нами не пов’язаний — експерт повірив, що держава піклується про ці раритети”. Наразі безплатно, як підкреслив пан Вечерський, “на голому ентузіазмі” спрацювали ДП “Укрзахідпроект-

ЧИ БУТИ КОЗАЦЬКОМУ СОБОРУ?

Фото Євгена Букета

“Німотна музика собору, музика отих гармонійно піднятих у небо бань-куполів — вона для тебе реально існує, ти здатен її чути, хоча інші, здається, до неї глухі”.

Олесь Гончар

дереву через це гниє. Василь Михайлович розповів про досвід судидної Польщі, де дерев’яних сакральних артефактів менше, але на їх утримання та реконструкцію держава не скупиться виділяти значні кошти. “Там дбають і про історію, і про економіку”, — додав він, зазначивши, що до архітектурних пам’яток із дерева туристів припрошувати не доводиться.

МОСКОВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ “ПРИХВАТИЗУВАВ” ХРАМИ, ЩО МАЮТЬ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНУ ЦІННІСТЬ

Про це вчоргове нагадав провідний співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені Максима Рильського НАН України, доктор богослов’я Дмитро Степовик. Відповідно до українського законодавства, справа збереження храмів лежить на плечах церкви як їхнього власника. “Але представники цієї конфесії свідомо нищать храми, виганяють із них спеціалістів і музейників, котрі радять, як берегти пам’ятки”, — зазначив Дмитро Власович. Прикладів, за його словами, можна навести чимало і в столиці, і за її межами.

Сьогодні в Україні всі пам’ятки сакральної архітектури, окрім Львівської, Івано-Франківської областей і частково Києва — у влас-

ності Московського Патріархату. Троїцький собор — не виняток.

Дмитра Власовича підтримав інший учасник прес-конференції — дослідник історії Троїцького собору, заслужений журналіст України Олександр Заєць. “Собор звели козаки на останній хвилі — імператриця Катерина вже добила Запорозьку Січ. Цей красень було видно далеко в степах”, — нагадав він присутнім. Пан Заєць пригадує, як у Соборі зберігали комбікорм та збіжжя, а

ліст широ побажав повернення козацького церковного дива Київському Патріархату. “Наразі громада вдовольняється зведеною неподалік Собору Свято-Троїцькою церквою Київського Патріархату — непоганою, 5-банною, — зазначив він. — Зібрали б необхідні гроші, то, мабуть, змогли б відновити й Собор. Вочевидь, бракує одного — волі місцевої влади”. Олександр Семенович висловив припущення, що акції, подібні експедиції

реставрація” та НДІ пам’яткоохоронних досліджень — визначено території та охоронні зони цих пам’яток. Їхній титанічний труд має затвердити Міністерство культури й туризму. Решту на ентузіазмі вирішити неможливо. Як-от дороги, вказівники до пам’яток та їхню охорону. Хоч фінансисти й переконані в несвоечасності пам’яткоохоронних видатків, за словами В. Вечерського, “нагорі” є люди з протилежною думкою. На них і надія.

СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ БЕРЕ НА СЕБЕ МІСЦЮ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ’ЯТОК

Заступник голови Національної спілки краєзнавців Григорій Клепак, підсумовуючи, запропонував вважати відновлення козацького собору в Новомосковську справою всієї, а значить, і краєзнавчої громади. “НСКУ ініціюватиме медіа-марафон для збирання коштів на цю святую справу”, — запевнив він. За словами експертів, аби реставрувати собор, необхідно близько 25 мільйонів гривень. Однак грошей немає навіть на його обстеження, що коштує близько 220 тисяч. Спілка вже звернулася до Президента України з листом про затвердження Національної програми зі збереження сакральних пам’яток архітектури України, якою, зокрема, передбачено завершення інвентаризації дерев’яних церков в Україні та на українських етнічних землях із наступним укладанням уніфікованого індивідуального пам’яткоохоронного документа.

Можливо, хоч перед проведенням чемпіонату Європи з футболу культуру перестануть фінансувати за залишковим принципом і зроблять перші кроки для збереження пам’яток, що формують імідж України в світі. Але поки що підстав для оптимізму бракує.

НСКУ до Новомосковська та прес-конференції, привернуть увагу можновладців до цієї давньої біди.

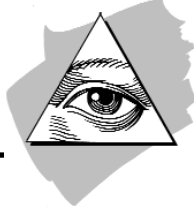
ВЛАДА ПЛАНУЄ СКАСУВАТИ ОХОРОННІ ПРОГРАМИ

Участь у прес-конференції взяв також перший заступник голови Державної служби охорони національної культурної спадщини Віктор Вечерський. Він визначив роботу свого відомства такою, що протистоїть дії другого закону термодинаміки. Попри постійну дію цього закону, Україна все ще має 130 тисяч нерухомих пам’яток культурної спадщини, а це приблизно стільки ж, як на території Росії, і більше, ніж у багатьох європейських державах, зокрема Польщі. Віктор Васильович висловив упевненість, що навіть найбагатша країна не спроможна утримувати всі свої архітектурні раритети в належному стані державним коштом. Тому, нагадав він, обов’язок утримання пам’ятки лежить на її власникові. “Але

Краєзнавці сподіваються, що завдяки розголосу в засобах масової інформації до Троїцького собору та інших пам’яток дерев’яної сакральної архітектури вдасться привернути увагу влади й громадськості. Фото Олесь Дмитренко

«ЦАВЕД ТАНЕМ» — СКАЗАЛИ НАМ ВІРМЕНИ І ВИДАЛИ ПРАВДИВУ ІСТОРІЮ УКРАЇНИ

ՕՐԵՏՍ ՍՈՒԲԵՏԼԻԻ

ՈՒԿՐԱԻՆԱ
ՊԱՏԱՌԹՅՈՒՆ

Марія КУЧЕРЕНКО

Нещодавно в культурному житті України та Вірменії сталася значна подія: у ечміадзинському видавництві “Вагаршапат” побачила світ “Україна. Історія” Ореста Субтельного вірменською мовою. Подія приємна, я сказала б, зворушлива, адже нелегка, більш як трирічна праця українських і вірменських істориків, перекладачів, видавців увінчалася справді-таки неординарним виданням. Однак ностальгійно-натхненний стиль повідомлення здався мені не зовсім доречним, бо за радянських часів така книжка не могла бути видана, а в нинішній Україні, знищеної морально, зав’язлий в економічному хаосі й корупції, ця подія культурного життя залишилася непоміченою. Натомість, коли у Вірменії вже друкували наклад “Україна. Історія” Ореста Субтельного у вірменською мовою перекладі, у Криму натхненні новою політикою уряду вітрянківці та члени організації “Прорив” палили підручники з історії України, а коли вже їм забракло підручників із історії, віддирали обкладинки з хімії та біології. Книжки привозили “символічно” тачкою і скидали до підніжжя пам’ятника Катерині II.

У незалежній Україні палили історію України! Однак форма осуду новітніх геростратів української історії Ганною Герман просто-таки зашкалила за своїм цинізмом. “Давайте дискутувати, разом виробляти концепцію гуманітарної політики, разом писати **нашу** історію...”, — закликала вона. Правда може бути різною, а істина одна: нинішня влада в Україні з префіксом “анти” — антидержавна, антиукраїнська, антинародна, і якщо, як сказав поет В. Слапчук, “воля для українця, це коли руки вишиваним рукавом зв’язані”, — то слід, нарешті, щось робити з тими вузлами...

Хоч би там як, а зневірена українська душа, попри всі кризи, ще не втратила любові до життя, як і похідного від неї — почуття глибокої людської вдячності. Тож, тримаючи сьогодні в руках “Україна. Історія” Ореста Субтельного вірменською мовою, не можна не висловити ширих слів вдячності Вірменії за таку увагу до долі колишньої посестри по радянському простору.

Вірменія. Маленька держава на історичній мапі. Вірмени, які разом із греками вважаються найдавнішими етносами світу, зуміли за більш як три тисячоліття гоніння зберегти свою самобутність, виробивши імунітет від засилля чужих культур. Їхне бережне ставлення до своєї історії, мови, культурних традицій, що передається з покоління в покоління генетично, по-

ширилося і на інші культури. І вихід у світ вірменською “Україна. Історія” Ореста Субтельного — яскраве тому свідчення.

Розповідає Олександр Божко, Надзвичайний і Повноважний Посол України, вірменознавець і перекладач, відповідальний редактор цього видання: “Працюючи у Вірменії, я переконався, що там замало знають про Україну, про нашу історію, особливо про ті сторінки, які в радянські часи замовчувалися або спотворювалися. До того ж укорінені за комуністів негативні стереотипи постійно підживлювалися через російськомовне телебачення і пресу. Тому й виникла думка перекласти вірменською мовою книжку з історії українського народу. Вибір випав на працю Ореста Субтельного, яка здобула визнання в Україні та за її межами. Цю ідею також підтримав знайний львівський історик Ярослав Дашкевич — автор численних досліджень з історії давніх українсько-вірменських зв’язків, людина надзвичайно шанована у Вірменії...”

Праця над книжкою тривала понад три роки. Перекладачі Зара Туманян, Давит Багдасарян і відповідальний редактор видання Олександр Божко мали надскладне завдання. З подібними перекладами вірменським тлумачам ще не доводилося мати справу. Та й оповідь у книжці закінчувалася 1991 роком, тож її було доповнено хронологією політичних подій в Україні до 2010 року, включно з президентськими виборами, а також перебігом вірменсько-українських міждержавних зв’язків після здобуття незалежності.

Звичайно, книжка не побачила б світ, якщо не Самвел Шагназарян — вірменсько-український підприємець, пов’язаний з Україною не тільки бізнесом, а й родинними зв’язками. Двоє його синів — Гайк та Армен одружені з українками, обидва однаковою мірою добре володіють вірменською і українською мовами.

Олександр Божко охоче розповідає про Вірменію, завжди з великим пієтетом і пошаною. Він уникає аналогій — просто констатує, однак вони самі собою приходять на думку, і то надто болісні. Скільки разів здавалося, що вірменський етнос знищено, стерто з лиця землі, перетворено на прах, аж ні — народ знову і знову поставав із забуття, вражаючи феноменальною здатністю зберігати етнічну ідентичність. Ще й відроджував свою державність.

Якщо колись на землі був Рай, то він був на вірменській землі, бо, за Біблією, саме на Вірменському нагір’ї райська річка розгалужувалася на Фісон, Гіон, Тигр і Єфрат. Звідси, із цього “забутого раю”, почався пекельний шлях непокірного народу, про що так художньо переконливо розповіла Ліна Костенко у своєму вірші “Цавед танем”: *Згоріли їхні селища, пропали їхні мули, // Бредуть, бредуть вигнанці в дорогу неблизьку, // Щоб мову свою рідну їх діти не забули, // Їм літери виводять вірменки на піску.*

“Цавед танем” — “заберу твій біль” — так кажуть вірмени, коли хочуть підтримати один одного. Народжений у муках втрат

і злигоднів вислів, ставав формулою об’єднавчої сили, сенсом людської і національної спільності — немає чужого горя, твоє горе є моїм горем, і ми живі, допоки ми разом. Нині у Ечміадзині — духовній столиці Вірменії — зберігається, як найдорожча святиня, викувана із золота й інкрустована діамантами вірменська абетка. Її вірменська діаспора подарувала своїй батьківщині в ті часи, коли кремлівські ідеологи розпиналися на весь світ про “нову історичну спільноту — радянський народ”. І був той дарунок промовистіший за всі слова.

Вірмени — чи не найрозпорошеніша нація світу. Вірменська діаспора в кілька разів перевищує кількість населення самої Республіки Вірменія. Однак навіть далеко за межами своєї батьківщини вона не втрачає духовного зв’язку з батьківщиною. Слід зазначити, що значною мірою об’єднавчим чинником вірменів, недолею розпорошених світами, є Вірменська апостольська церква, якій вони залишаються вірні упродовж усієї історії. Тепер і в нас, в Україні, чи не в кожному обласному центрі є храм, у якому відправа здійснюється вірменською мовою. Адже національна мова і національна церква — це той духовний підмурівок, який допоміг уціліти вірменам як народу.

Звісно, сьогодні Вірменія переживає непрості часи, як і всі пострадянські країни. Попри складні соціальні проблеми, вона і нині рівно плекає вітчизняну культуру. І коли умовно українське телебачення сприймає глядача як щось примітивне, недоладне, готове перетравити все, що йому пропонують — ток-шоу “Окна” з ненормативною лексикою чи гламурне “Козирне життя” з його хамським гаслом

“Красиво жити не заборониш” на тлі масового зубожіння народу, — програми вірменського телебачення акцентують увагу на вітчизняних культурно-пізнавальних передачах, намагаються “пересіювати” крізь сито елементарної людської моралі російський телевізійний простір, купують у Західній Європі високорейтингові цикли передач з театрального і кіномистецтва.

Нещодавно колишній радянський простір приголомшила новина — ЮНЕСКО оголосив столицю Вірменії Єреван Книжковою столицею світу, свого часу відмовивши у цьому званні Санкт-Петербургу. А тепер звернімося до статистики: у маленькій Вірменії 133 видавництва; лєвова частка книг виходить вірменською мовою — 1370 назв, російською — 165 назв. Це вражаючи цифри для такої маленької держави. Вражають цифри й щодо преси — на 138 газет вірменською річним накладом 25,9 млн прим. припадає лише 12 газет російською, які виходять у кіль-

кості 3,3 млн прим. “У той час, коли ми питимемо пиво і споглядатимемо голи, вірмени насолоджуватимуться книжками”, — підбив підсумок “Друг читача”.

Вірменія має й відповідне законодавство у галузі освіти. Так кожен, хто повертається додому з далеких країв, зобов’язаний віддати дітей саме до вірменської школи, хоча є й школи з російськими класами — пропорційно кількості відповідної групи населення. І нікому з батьків не спадає вчинити інакше. Кожен має знати материнську, чи то державну, мову. І стежить за виконанням мовного законодавства відповідна урядова установа. Та й під мовною Хартією вірмени не підписалися, як, до речі, й деякі європейські країни. Адже кожна держава знає, про яку мову їй треба подбати у першу чергу...

Хочеш того чи ні, а все сказане — навіть у такій стилістико-калейдоскопічній спосіб — спонукає до запитань, риторично звернених до самих себе: чому ж у нас не так? чому самі себе так зневажили? чому стільки часу колінуємо, приречені на животіння? **Зрозуміло одне: життя без почуття власної і національної гідності несутимісне з життям.** Саме через це своє життєве кредо вірменська цивілізація викликає повагу всього світу. “Жертовність — непопулярна частина вірменської історії, — сказав Папа Римський Іоанн Павло II. — Чекаю того дня, коли поцілюю вірменську землю, обагрену кров’ю стількох жертв... Геноцид вірменів став прелюдією до наступних жаків: двох світових війн, незліченних регіональних конфліктів і навмисно організованих кампаній із винищування людей, у результаті яких втратили життя мільйони віруючих...”

А тепер щодо геноциду в Україні — чи знаєте ви, що “насправді” його тут ніколи не було (не будемо заглиблюватися, чому за переписами 1926-го та 1937 років українців поменшало на 15 %, тоді як кількість інших народів збільшилася на 20 %)? А ще (перепрошую за таку хронологічну непослідовність) не забудьте, що саме імператорська родина брала безпосередню участь у викупі Шевченка з кріпацтва (який невдячний Тарас Григорович! — чи не так?). Чи ви ще сумніваєтеся, що якщо не далекоглядна політика Сталіна, не бачити б нам перемоги у Другій світовій війні (щоправда, німців загинуло 8 млн, а радянських людей — 40 млн, з них — 20 млн українців, хоча точних втрат ніхто не знає, бо радянська людина — все одно що піщинка в пустелі)? Як і те, що УПА — чистої води колабораціоністи, які заслуговують на всенародну анафему! Це я — як ви вже, мабуть, здогадалися — про зміни, яких зазнали підручники з історії України з вказівки Дмитра Табачника. Не буде тепер в історії України ані безвусих Героїв Крут (бо як пояснити, виходячи з “концепції спільної історії”, за що вони поклали свої молоді голови?), ані слави Січових стрільців, які омили своєю кров’ю підніжжя гори Маківки, і зовсім недавньої історії — Майдану... Як виривніється українська історія, як дивно-обітно влягається вона у спільний історичний простір!.. Усе набагато простіше, ніж здавалося, якщо по-прокрустовому! “Це **наша** спільна історія, — проголошує депутат Російської Держдуми Сергій Марков, — мови не може бути, що це внутрішня справа України”. І це не просто нахабна сентенція окремого російського депутата — це вияв послідовної імперської політики стосовно України. Тож слід пам’ятати: якщо зараз нам забракне духу протистояти цьому шаленому тиску, якщо пустимо ситуацію на гальма, матимемо правдиву історію України тільки у варіанті шойно виданої книжки — “Україна. Історія” Ореста Субтельного вірменською мовою...

ШАНУЙМО І ВШАНОВУЙМО СВОЇХ ЗЕМЛЯКІВ

Людмила КОНОВАЛЮК

Коли не стає людини такої духовної потуги й інтелектуального потенціалу, як Олександр Рибалко, у культурному просторі утворюється зяюча пуста, яка довго й болісно нагадуватиме: це була непересічна особистість, яка чесно й безкомпромісно верстала свій життєвий шлях, визначивши для себе завдання і надзавдання — утверджувати й збагачувати світ українства. Ми відчули це, коли 5 січня 2009 року головний редактор наукового часопису “Пам'ятки України: історія та культура” відійшов у вічність.

Та за рік з'явилася унікальна книга, яка заговорила до нас мовою його праць, наукових, публіцистичних статей, оприявила великий масив зробленого його розумом і руками — і прийшло усвідомлення того, що він залишив по собі добрий слід. І протяг у душі від пустки бодай трохи стихився.

У Клавдіївській школі відбулася презентація книжки з промовистою назвою, що вичерпно передає людську сутність того, кому вона присвячена: “Правдиве українське серце: Олександр Рибалко”. Видання представила ініціатор створення збірника на вшанування пам'яті коханого чоловіка, друга, однодумця, колеги дружина О. Рибалка — Катерина Василівна, головний редактор науково-методичного журналу для вчителів української мови й літератури “Дивослово”. Разом із кандидатом історичних наук, науковим співробітником Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН Ук-

раїни Ігорем Гиричем, вона виступила укладачем та здійснила загальну редакцію видання. Катерина Василівна розповіла присутнім, як зродилася ідея створити цей духовний пам'ятник чоловікові, екзистенційною домінантою якого була книга, як удалося протягом року (надзвичайно стислий термін) здійснити цей шляхетний намір — випустити у світ солідний том на 832 сторінки. На мою думку, головним рушієм у цій справі була велика любов дружини, її наполегливість і щирий порух серця широкого кола друзів, колег, науковців та авторів, які знали й цінували О. Рибалка і які виступили співтворцями книги.

Сама тема зустрічі зумовила теплу довірчу атмосферу, в якій проходило спілкування. Та інакше й не могло бути, адже йшлося про подію небуденну, зміст розмови торкався Пам'яті, — а це вже глибинно-трепетне, особистісно-болуче, пов'язане з тими морально-етичними категоріями, на яких тримаються наші святощі. Присутніх, серед яких були переважно вчителі, цікавило, як і чим О. Рибалко жив і працював, які мав захоплення, чим займався у вільний час. Відповідь на ці питання була несподіваною навіть для тих, хто ближче знав Олександра Рибалка за його життя: “Справді вільними в нього було два дні на рік — Різдво і Великдень, а крім роботи, у нього була... робота”.

Розповіла Катерина Василівна про те, яким блискучим редактором був Олександр Леонідович, які принципи й підходи сповідував у роботі, як тонко відчував больові точки в нашій історії і сьогоденні, як само-

віддано працював на вигоєння і збагачення українства.

Особливою щемно-ліричною нотою зворушили присутніх вірші Катерини Василівни, які в презентованій книзі становлять один із прикінцевих розділів під назвою “Пори року — без тебе”. У них не лише біль і печаль, а й вдячність Долі, що подарувала *такого* чоловіка.

Від імені громадськості селища на вечорі виступила Ніна Несіна, яка, зокрема, підкреслила високі моральні якості Олександра Рибалка, його професіоналізм, уміння “поле своєї захопливої діяльності ретельно засівати добрим зерном упродовж багатьох років, — і це давало вагомий плід, які працювали не тільки на особистий авторитет, а й на авторитет нації, країни”.

Н. А. Несіна висловила пропозицію встановити меморіальну дошку на фасаді Клавдіївської школи, у якій навчався і яку із золотою медаллю закінчив Олександр Леонідович: “Тоді кожен школярик запитає в учителя, хто ж такий О. Рибалко, і, можливо, захоче у чомусь бути схожим на нього”.

Цю ідею підтримала заслужена вчителька України з Бородянки Л. І. Шарапа. Вона виступила з ініціативою: вулицю, на якій жив О. Рибалко, назвати його іменем, а в

школі запровадити традиційні Рибалківські читання.

Усі ці пропозиції логічно поставили у світлі великого масиву матеріалів самого Рибалка і про Рибалка, уміщених у книзі “Правдиве українське серце”.

Маємо вміти цінувати своїх визначних земляків-односельців. Ще за життя. А надто, коли вони відходять у засвіти. Тоді справа гідного вшанування і увічнення їхньої пам'яті стає нашим святом обов'язком.

Діана САРКІСЯН: Мені пощастило спілкуватися з Олександром Леонідовичем, не раз, як і багато хто з клавдіївців, користувалася книжками з його знаменитої бібліотеки. Запам'ятався зич-

ливою, порядною людиною, люблячим чоловіком і батьком. Саме тому, гадаю, присвячене йому видання пронизане теплом і любов'ю всіх, хто його створював. Ошатний том приємно взяти до рук: зовнішній лаконізм і вишуканість поєднуються з обсяжністю і змістовою глибиною. Книга чітко структурована, містить біографічну довідку і розлогіий нарис про життя і творчість цієї непересічної людини. Розділ статей самого Рибалка з бібліографічним покажчиком праць засвідчує його значний особистий внесок у розвиток української культури, у процес створення нових духовних цінностей.

Зміст другого розділу становлять статті вчених різних наукових галузей, у котрих як науковець працював і Олександр Леонідович. Прикметно, що відкриває його дослідження доктора філологічних наук, професора Національного університету “Киево-Могилянська академія” Лариси Масенко, у якому вперше проаналізовано творчість О. Рибалка у галузі мовознавства. Загалом же багатоаспектний його доробок ще належить дослідити. Адже Олександра Леонідовича цікавили історичні й сучасні проблеми не лише українські, а слов'янського світу загалом, переважно більшість мов якого, до речі, вивчив самотужки й контактував зі славістами Центральної та Східної Європи.

Окремим розділом до видання ввійшло 32 спогади сучасників. Завдяки їм маємо розмаїту мозаїку Рибалкового життя, складену з окремих епізодів, зустрічей, почувань і вражень, діалогів. Завдяки їм у слові закарбувався образ невтомного трудивника української многотрудної ниви. Завдяки їм у книзі б'ється правдиве українське серце. Розгорнімо її, відкривімо для себе багатий світ нашого талановитого земляка-патріота і причастімося його безмежною любов'ю до України.

СІЧЕСЛАВ ПОПРОЩАВСЯ З ВОЛОДИМИРОМ ЗАРЕМБОЮ

21 листопада після тяжкої хвороби помер Володимир Іванович Заремба — відомий січеславський письменник, журналіст, просвітянин, громадський діяч. Його перу належать численні оповідання, повісті, нариси, статті — і всі вони присвячені Україні, українській історії, українському народові. Свого часу Володимир Заремба доклав чимало зусиль для збереження пам'яті про українського етнографа і поета Івана Манжуру, завдяки чим турботам у Севастопольському парку знайдено могилу етнографа, встановлено пам'ятник. Володимир Заремба привернув увагу громадськості і до незаслужено забутого Олександра Поля, завдяки якому місто має чудовий Історичний музей. Володимир Заремба ніколи не цурався важкої праці на користь України, навіть у ті часи, коли це було вельми небезпечно. Брав активну участь у русі дисидентів-шістдесятників; він — один із авторів відомого “Листа творчої молоді Дніпропетровська” (1970), що містив протест проти насильного російщення української культури. Володимир Заремба багато років очолював Дніпропетровське об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта”, заснував і видавав патріотичну газету “Січеславський край”, самовіддано пра-

цював в обороні рідного слова.

У книжці Володимира Заремби “Фатальний вибір”, яка містить спогади про минулі роки, йдеться про боротьбу шістдесятників із совєцьким режимом, про зустрічі автора з ціка-

вими людьми, справжніми патріотами нашої Батьківщини. Серед творів, що склали цю книгу, й оповідання про спротив повстанців у 1940-і роки совєцькій агресії. Володимир Заремба вірив у людей, які стають на обо-

рону України не тільки зі зброєю, а й своїм талантом митця зміцнюють патріотичний дух народу. Це була провідна ідея його громадської діяльності.

Заремба Володимир Іванович народився 4 липня 1941 р. в с. Новожукові (нині Іскра) Рівненської області. Закінчив Дубенський культосвітній технікум, а згодом — факультет журналістики Львівського університету. 1964 р. отримав призначення до зональної газети “Прапор юності” (по Дніпропетровській, Запорізькій та Кіровоградській областях). Із тих пір жив у Дніпропетровську, активно займався краєзнавством.

1972 р. видав повість “Іван Манжура”, за яку зазнав переслідувань. Під час перебування з-під його пера вийшли повісті “Василь Корнієнко”, “Скарб Дикого Степу”, “Подарована краса”, трилогія “Три шляхи до вітара”, збірка оповідань “Подарунок на іменини”, нариси “Стежка до села”, книжка “Доля”, повість-роздум “Далеко від України, серцем з Україною”.

Володимир Заремба досліджував життєві і творчі шляхи багатьох українських письменників та діячів культури. Вів активну громадсько-політичну роботу. Очолював Дніпропетровське обласне об'єднання “Просвіти”, був радником голови Дніпропетровської обласної ради народних депутатів із питань культури, на початку 90-х працював начальником обласного управління культури, редактором обласної просвітянської газети “Січеславський край”.

Правління Дніпропетровської обласної організації НСПУ, Дніпропетровське обласне об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка, Центральне правління ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка, редакція “Слова Просвіти” висловлюють глибокі співчуття рідним і близьким Володимира Івановича Заремби та його дружині Ганні Максимівні Зарембі, вірному другові й соратниці покійного, яка впевнена, що її чоловік продовжить життя у наших благородних справах.

Наталія ГАТАЛЬСЬКА,
завідувач відділу етнографії
Волинського краєзнавчого музею

9 жовтня спочив після трудів праведних відомий в Україні й цілому слов'янському світі фольклорист, етнограф, краєзнавець, музейник волинянин Олекса Ошуркевич. Лауреат премії ім. Павла Чубинського 1990 року, заслужений працівник культури України (2006 року), автор понад двох десятків книг відійшов, як завжди це буває, невчасно, зарано, бо ще лежать у видавництві “Волинська обласна друкарня” два рукописи, ще сотні, а чи й тисячі нерозшифрованих польових матеріалів, зібраних за 55 років подвижницької праці на Волині й Поліссі, Дрогобиччині, Житомирщині й Черкащині. Ще колеги-музейники очікували на рецензію тематико-структурного плану майбутнього етнографічного музею “Волинська дома”. І від того біль утрати востократ гостріший і пекучіший.

Олекса (Олексій) Федорович Ошуркевич народився 1 квітня 1933 року в славному волинському містечку Берестечку, що зручно розташувалося на березі річки Стир на стику трьох областей: Волинської, Львівської і Рівненської. Батьки, шануючи освіченість, зуміли вивчити і своїх трьох дітей. Найстарший Олексій обрав фах філолога, закінчивши 1957 року Львівський державний університет імені Івана Франка. Свою закоханість у традиційну культуру рідного народу проніс через усе життя. Не випадково темою першої наукової роботи (дипломної) була “Народно-пісенна творчість Волині”, а першим друкованим виданням стала книга “Пісні з Волині”, що вийшла ще 1970 року у видавництві “Наука думка”.

Трудову біографію Олексія Ошуркевича розпочав журналістом районних газет на Львівщині, Івано-Франківщині, Волині.

Але надзвичайно чутливий до неправди, нетерпимий до фальші, “шту-

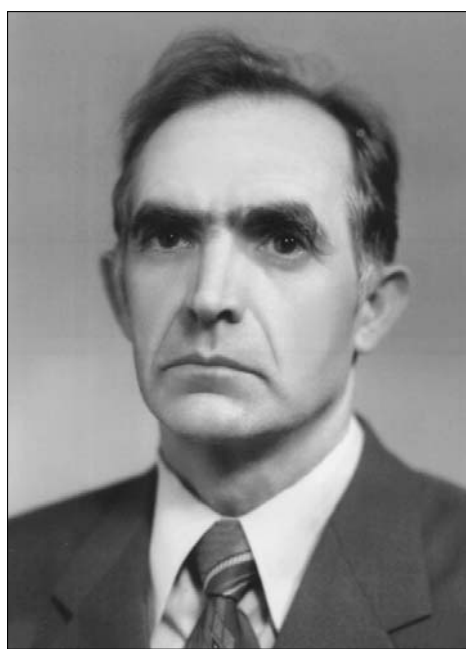
карства” (як називав сам), коли в суспільному житті чорне треба було називати білим і навпаки, він не зміг працювати в радянській журналістиці. “Навіть у казках було більше правди, ніж у місцевій пресі”, — повторював Олекса Федорович. Дослідника вабили український фольклор, літературне краєзнавство. О. Ф. Ошуркевич обрав у професійній діяльності свій шлях: збирача й дослідника усної народної творчості українців. Єдиною, незрадливою любов'ю його подвижницького життя стала рідна пісня, витворена співучим українським народом протягом століть.

Важко знайти у Волинській області та прилеглих територіях Рівненщини, Львівщини, Берестейщини куточка, де б не був цей невтомний дослідник. Вивчення

ВІДЛЕТІВ У ВИРІЙ ВІЧНОСТІ

усної народної творчості побуту українців, традиційних промислів і ремесел, топоніми, діалектологічних особливостей місцевих говірок, він вважав основним завданням фольклорно-етнографічних експедицій, які організовував та очолював протягом багатьох років. Але найпродуктивнішими, найефективнішими все ж вважав індивідуальні виїзди, під час яких спокійно, без поспіху можна було знайти індивідуальний підхід до респондента, налаштувати його на відвертість, заохотити до співу чи оповіді.

Наукова діяльність Олекси Ошуркевича багатогранна, та насамперед він був невтомним збирачем зразків усної народної творчості. Дослідник записав понад 6 тисяч українських народних пісень, 250

казок, близько 900 легенд і переказів, майже півтори тисячі прислів'їв і приказок. Значна кількість зібраних ним фольклорних матеріалів зберігається у відділі рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, у фондах Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаніка, Львівської державної музичної Академії імені М. В. Лисенка, Волинського обласного державного архіву, Волинського краєзнавчого музею. Численні матеріали, зібрані О. Ошуркевичем, потрапили до різноманітних фольклорних збірників. Окремими книгами вийшли збірка казок “Чарівне кресало”, “Лірницькі пісні з Полісся”, “Пісні з Колодязна”, “Затрубили труби: з історії народ-

них музичних інструментів”, “Різдвяний вертеп на Волині” та інші.

О. Ф. Ошуркевичу належать важливі історіографічні дослідження з фольклористики та етнографії. Велике наукове значення мають його статті про З. Доленгу-Ходаковського, О. Кольберга, М. Костомарова, П. Чубинського, Ф. Вовка, Н. Димнича, О. Цинкаловського, С. Коцицького.

Цікавою сторінкою творчої біографії О. Ошуркевича стало літературне краєзнавство. Постаті Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олени Пчілки стали об'єктами його вивчення через народні перекази, спогади. Окремими книгами з передмовами, коментарями та примітками вийшли “Оповіді Шевченкового краю”, “Родина Косачів і волиняни”, “З фольклорної криниці Франкового села”, “До джерел”.

В окрему книгу-антологію “Берестецька голгофа” дослідник упорядкував українську поезію про Берестецьку битву 1651 року. А до того з'явилися численні публікації О. Ошуркевича про ці героїко-трагічні події у збірниках матеріалів наукових історико-краєзнавчих конференцій у Луцьку, Рівному, Львові. Загалом перу дослідника належить понад чотири сотні публікацій, які містять безцінну інформацію про історичне минуле й сьогодення України, її духовну та матеріальну культуру.

Не завжди зручний чиновникам, він аж через роки після виходу на пенсію отримав давно здобуте самовідданого працею звання “Заслужений працівник культури України”.

Одним із перших підтримав створення у музеї осередку “Просвіти”, був його найактивнішим учасником. Колеги й послідовники Олекси Ошуркевича першу обласну етнографічну конференцію “Народна культура — шлях до себе” приурочили до 70-річчя науковця, який через усе життя проніс любов до рідного краю.

Володимир Костянтинович народився 28 листопада 1938 р. в с. Великі Будища на Полтавщині. Закінчив філологічний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Кандидат філологічних наук. Із 1968 до 1994 року працював у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (на кафедрі слов'янської філології), а з 1994 року перейшов до Могиланки, де до 2001 року був завідувачем кафедри української мови НаУКМА.

Автор понад сотні наукових статей, перекладач із 14 мов (56 авторів, понад 300 творів). Серед основних наукових студій В. Житника можна згадати такі: “Т. Г. Шевченко в слов'янських перекладах (Традиції і перспективи)”, “Наукові основи персональної текстології (На матеріалі творчості Т. Г. Шевченка)”, “Чеські і словацькі будителі та українські киевомефодіївці (концепції розвитку слов'янських народів, їх мов і літератур)”, “Slovenska literatura na Ukrajině”.

Володимир Костьович Житник був не просто викладачем Києво-Могиланської академії (спочатку кафедри української мови, а протягом останніх трьох років — загального і слов'янського мовознавства). Він був добрим духом Академії, ангелом-охоронцем високої культури, ошатної української мови, незаперечним науковим авторитетом. Його надзвичайно любили студенти через дотепні історії, якими Володимир Костьович пересипав кожен свою лекцію.

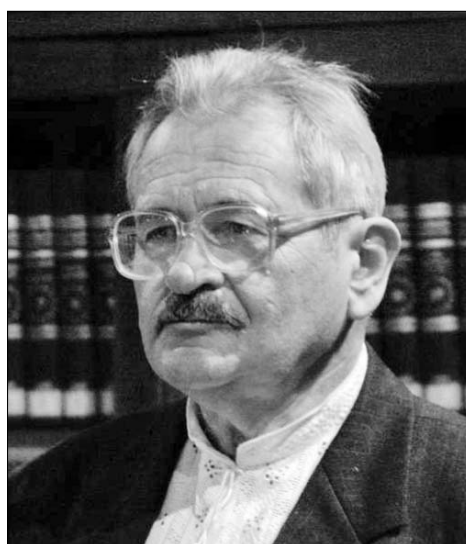
Житник був символом справжньої науки й, водночас, ця людина мала якийсь дивовижний оберіг від фальші, цинізму, плебейства. Поводячись зі студентами завжди приязно, дружньо, він ніколи не переходив етичної межі. Етичні принципи були для Володимира Костьовича визначальними. Все життя цього науковця — прагнення прищепити любов до української мови в молоді, утвердити статус української мови в нашій державі. Хоча також В. Житник

ВОЛОДИМИР ЖИТНИК IN MEMORIAM

7 листопада не стало Володимира Житника. Він помер раптово, від інсульту, вночі. Володимир Костьович — людина-легенда, знаний мовознавець, перекладач і поет, лауреат премії ім. Максима Рильського в галузі художнього перекладу (1998, за переклади з чеської мови творів П. Безруча, І. Волькера, З. Бездекової), кандидат філологічних наук, доцент, викладач Національного університету “Києво-Могиланська академія”, перекладач українською мовою славнозвісного студентського гімну — “Gau-deamus”...

зробив чимало і для літературознавства й теорії перекладу, оскільки починав саме з вивчення перекладів Т. Шевченка в чеській літературі.

Володимира Костьовича привів у Могиланку теперішній почесний президент НаУКМА В'ячеслав Брюховецький, оскільки В. Житник був першим університетським викладачем В'ячеслава Степановича. Володимир Костьович мав дивовижне відчуття гумору. Він не нарікав на важкість життя, а завжди йшов цим світом із широко розплющеними й усміхненими очима і піднятою до сонця головою. Оптимізм був його особливою рисою. А ще — Володимир Костьович свого часу перебував у центрі культурно-перекладацького життя в Україні. Тому лекції й практичні заняття з культури мовлення, зі стилістики української мови, з чеської мови були пересипані історіями про цікаві зустрічі з ви-

домими перекладачами, мовознавцями, письменниками, про яких ми сьогодні можемо довідатися вже хіба що з енциклопедій та підручників.

Володимир Житник був людиною, безперечно, неокласичного стибу: знавець латини, фахівець із української філології, він видавався справжнім неокласиком. Він був “титаном” у ренесансному значенні цього слова. Не випадково Володимир Костьович дуже любив поезію Данте, сонети якого майстерно переклав українською мовою.

В. Житник — автор збірок “Зелений вітер”, “Причали”, монографії “Поезія Антоніна Сови”, низки перекладів з чеської, словацької, польської мов творів П. Безруча, В. Незвана, З. Бездекової, М. Валека, Я. Чехоня, Є. Шиманського та ін.; упоряд-

ник чеської антології “Весняна Влтава”, збірки “Міст”. Разом із відомим перекладачем і дипломатом Раулем Чілачавою перекладав багато художніх творів із грузинської мови. Протягом останніх трьох років викладав також на кафедрі загального і слов'янського мовознавства НаУКМА.

Він народився за рік після знищення Миколи Зерова. І він, як і неокласик, також мав по батькові “Костьович”. Якщо Зерову випало поповнити пантеон митців “розстріляного відродження”, то Житник жив і працював у час боротьби за українську мову. Його лекції були надзвичайно патріотичними, часом занадто емоційними, але водночас украй змістовними. Знайомі Володимира Костьовича завжди згадували, як він любив розповідати про Павла Тичину. Говорив, що той дав йому “благословення” на перекладацьку й літературну творчість. Сам Житник часто згадував, як до нього в гості заходили відомі українські поети. “Любили борщ, що готувала моя мати”, — віджартовувався Володимир Костьович. Коли студенти його запитували: “А як до Вас правильно звертатися: Володимире Костьовичу чи Володимире Костянтиновичу?”, — то жартома відповідав: “А я — як Зеров, відгукуюсь і на ямб, і на хорей...”.

Володимир Житник завжди залишався в душі молодою людиною, яка вміла радіти життю в усій повноті. Шлях у філологію розпочався з любові до чеської мови, чеського літературного модернізму та захоплення Т. Шевченком. Як підсумок, з'явилася кандидатська дисертація про рецепцію Т. Шевченка в новітній чеській літературі. Сумно і страшно використовувати слово “спадщина” до наукового доробку Володимира Костьовича. Не віриться, що цієї іскрометної людини вже немає на нашій грешній землі.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
НаУКМА

ДЕНЬ ЯК МАЛЕНЬКЕ ЖИТТЯ

Надія КИР'ЯН
Фото автора

ПРОЕКТ ВИДАВНИЦТВА “МАХАОН”

Останнім часом у цьому напрямі чимало зроблено відомим дитячим видавництвом “Махаон”, розроблено проект видання творів видатної шведської казкарки, яка єдина у світі двічі удостоєна премії ім. Г. К. Андерсена. Цим проектом опікується редактор Надія Шевченко. Видавництво встановило тісний контакт зі спадкоємцями Ліндгрена, отримало дозволу на видання. Нещодавно вийшли в світ книжки “Роня, дочка розбійника”, “Пригоди Еміля з Льонеберги” (переклала Ольга Сенюк), “Лотта з бешкетної вулиці”, збірник казок “Домовичок Нільс Карлсон”, нині на виробництві збірник казок “Сонячна галіявина” (переклала Галина Кирпа). Нові переклади видано за підтримки Шведської ради з питань культури KULTURRADET.

“На цьому ми зупиняться не збираємо-

ся, — говорить Надія Шевченко. — Готуємо в новому художньому оформленні до друку твори, які раніше видавалися, зокрема, “Веселкою”: “Брати Лев’яче Серце”, “Мію, мій Мію”, “Расмус-волоцюга”, “Малтий і Карлсон, що живе на даху”, “Знаменитий детектив Блюмквіст”, “Пеппі Довгапанчоха”. Ольга Сенюк зараз перекладає “Ми всі з Бюлербу” (попередньо плануємо назвати “Діти з Гамірного”, оскільки Бюлербу українською — Гамірне). “Махаон” планує максимально представити твори найвідомішої дитячої письменниці, які раніше не перекладалися українською”.

Перекладачі зі шведської мають і досвід, і бажання до цієї роботи. Галина Кирпа розповідає: “Якби Ольга Сенюк подумала всі нові твори перекладати сама, то кращого перекладу ми б не мали, я схилилася перед її майстерністю. Вона блискуче “пересадила” твори Ліндгрена на український ґрунт. До речі, пані Ользі (єдиний із українських письменників!) після багатолітнього листування випало щастя побачитися з Астрід Ліндгреною навесні 1993 року. Це відбулося в просторому помешканні письменниці, де вона вже майже п’ятдесят років жила сама. Зустріч, обумовлена в двадцять хвилин, перетворилася на ширшу двогодинну розмову двох приятельок. Для Ольги Дмитрівни навіть кави в оселі славетної господині видалася райським напоєм. Насамкінець зворушена Астрід пообіцяла до наступної їхньої зустрічі вивчити українську мову. “І я тяжко пожалкувала, — згадує Ольга Сенюк, — що закони людського буття непереможні, плин часу невідворотний. Так би хотілося, щоб

У листопаді 2007 року письменниця, перекладачка Галина Кирпа у статті, присвяченій Астрід Ліндгреною писала: “Україна запізнилася належним чином зустріти 100-ліття письменниці — скажімо, видати її 13-томне зібрання творів у перекладах Ольги Сенюк... Тож сподіваймося, що все надолужимо, і світ, створений Астрід Ліндгреною, знов і знов оживатиме в дитячій уяві, бо, за твердим переконанням письменниці, “того дня, коли дитина перестане фантазувати, людство зубожіє”.

До речі, відгуки в Інтернеті на статтю Кирпи надивовижу теплі, вдячні (наприклад, “вона й сама трішечки Ліндгреною”), що свідчить про суспільну потребу в таких письменниках і творах.

Тож як надолужуємо згаяне?

ця людина жила ще довго-довго, щоб з під її легкої руки й далі виходили такі шедеври”.

Оскільки Ольга Дмитрівна все ж не встигне виконати вчасно таку велику роботу, вона сказала, що цей проект ми зробимо вдвох. Перекладатиме трилогію “Еміль”, а я — решту. Я високо ціную її довір’я і не підведу. Ліндгреною — це людина й письменниця, яку не можна не любити. Вона маловідома українцям. Читаю в оригіналі спогади про неї, бачу її ближче, якою вона була з колегами, скількох авторів виростила, підтримувала, змушувала працювати зі словом.

Іван Рябчий нещодавно зробив ексклюзивне інтерв’ю для України з донькою письменниці Карін, відомою перекладачкою з німецької та скандинавських мов. Донька розказала, що Астрід була надзвичайно скромною. Напевно, їй було б дивно побачити те, що робиться зараз у нас у дитячій літературі (і не тільки), “черги” за преміями тощо. Вона була вище за все це”.

Відомо, що твори видатної шведки перекладені 90 мовами, видавалися безліч разів. Була вона й бідною, і дуже заможною. Але, маючи багато грошей, нітрохи не змінила стилю свого життя, зате побудувала й утримувала прекрасну дитячу лікарню, якою нині опікуються спадкоємці.

ПЕРЕДАЙ ДОБРО ПО КОЛУ

“З розуміння, що день дитини дорівнює цілому життю, розпочалася наша дружба зі світом Астрід 17 років тому, коли створювали полтавський навчально-виховний комплекс “Паросток”, — згадує директор закладу Олена Крамарева. — Дитинство “за Астрід” стало образною моделлю мети та результату діяльності нашої школи. Відверто кажучи, непросто виконувати всі вказівки освітянських керівників і водночас зберігати в дитині дитяче... У розв’язанні цієї нелегкої задачі нам допомагає дух книжок великої шведки”.

Кілька років тому мені довелося побувати на першому випускному в школі, яку назвала б, без перебільшення, “школою своєї мрії”. Класи тут невеликі (школа платна), а кожним із випускників можна пишатися. Ці діти легко вступають до будь-якого ВНЗ, адже мають ґрунтовні знання, а окрім цього — всі непересічні, творчі особистості. Вони складають вірші, пісні, грають на музичних інструментах, танцюють (у школі викладають основи хореографії), самі моделюють костюми для

виступів і ще багато іншого. Цінують дружбу, допомагають одне одному, підтримують, старші виховують менших. Завжди привітні, немає жодних ознак зарозумілості, вихвалання дорогими речами, схвалення перед матеріальними благами, що так характерно для нинішнього споживачького суспільства. Щиро люблять своїх учителів, пишаються випускниками. У школі багато цікавих проектів: діти шанують ветеранів війни та праці свого міста, знають їх особисто, дружать із мешканцями геріатричного пансіонату тощо. На стінах — стенди з висловлюваннями класиків, мудрих порадами: “Завжди знай, куди пливеш”; “Не забувай і не дай забути іншим про обов’язок”; “Немає безвихідних ситуацій. Є оригінальні рішення”; “Слухай свою музику, а не музику спокусників”; “Не май стереотипів. Завжди оцінюй ситуацію наново”; “Вмій навчатися (не тільки на власних помилках)” тощо. Подібне є в багатьох школах. Але тут усе це не лише написано на папері, так живуть.

Для прикладу, розповім про один традиційний день у школі — святкування дня народження Астрід Ліндгреною.

Відзначають його щороку за будь-яких умов. Наприклад, минулого року в листопаді був карантин. Дітям дали завдання — святкувати вдома, а потім до школи принести розповідь, світлина про цю подію. Ось уривок із твору тодішньої восьмикласниці Дарини Курячої: “Я люблю й шаную цю письменницю, тому вся моя родина з великою радістю святкувала її день народження. Я дуже багато розповідала моїм рідним про життя Астрід, її ідеї, любов до дітей. Усі члени моєї родини із захопленням сприйняли пропозицію долучитися до її чарівного світу... Подумала, що кожен член моєї родини схожий на якогось героя Астрід. Наприклад, я — Роня, мама — королева Ловіса, тато — Матіс, тітка Таня — Пеппі, дядько Андрій — Карлсон, а їхній маленький синочок — пан Нільсон. Бабуся була фрекен Бок, дідусь — Малуком, а їхня собачка

Марта — Бімбо. Доки всі завзято виготовляли костюми, ми з мамою натхненно готували святкові страви. Смажили та тушкували тофтельки Карлсона, тісто уперто хотіло втекти, але я не менш уперто робила з нього булочки фрекен Бок. Мама варила какао, і в повітрі відчувався дух казки... Ми всі перетворилися на казкових героїв, дорослі з головою пірнули в дитинство... Я тим часом із великим задоволенням взяла участь у телефонній вікторині, присвяченій творчості Астрід, яка в часи карантину заміняла наші шкільні змагання. Це було схоже на мозковий штурм, усі мої внутрішні резерви були задіяні...”

Цей уривок із твору Дарини свідчить, яке свято зуміла вдома організувати одна дитина з гімназії “Паросток”. А уявіть, що можуть зробити 70 дітей (стільки тут учнів) та ще й під керівництвом таких само активних учителів. Допомогали й батьки, які брали участь у всіх заходах.

Ми з Надією Шевченко з “Махаона” ледве встигали стежити за всім.

У залі, біля портрета шведської казкарки стояли великі вазы з водою, куди кожна дитина по черзі ставила свою квітку зі словами: “З днем народження, Астрід!”, щиро зізнавшись перед тим, за що любить її твори. Потім усіх запросили до їдальні, де пригостили “шведським” сніданком — булочками, пирогами й какао під музику зі шведських фільмів за казками Астрід Ліндгреною.

Далі Олена Крамарева презентувала три номери дитячого часопису “Довгапанчоха”, які видали учні (серед них свої журналісти, набірники, верстальники, дизайнери тощо) за фінансової підтримки відділу у справах сім’ї та молоді Полтавської ОДА та студентів-волонтерів із гімназії міста Віммербу (Швеція), з якими полтавські школярі познайомилися і потоваришували під час поїздки на батьківщину казкарки. Часопис безкоштовно поширюють у школах Полтавщини. Однією з ініціатив школи “Паросток” є акція “Передай добро по колу” — заклик до добрих справ, які оприлюднює видання.

Далі у музеї Астрід Ліндгреною діти демонстрували нові експонати. Провели цікаві ігри, вікторини, конкурси на “найкращого Карлсона”, “найкращу Пеппі” тощо. Опісля вийшли на шкільне подвір’я, де катались на конях, як Астрід і герої її творів, лазили по деревах, перестрибували через “прірву”, провели змагання на “найкращий весняний крик Роні” тощо.

Завершилося свято біля святкових пирогів на честь Астрід Ліндгреною, які спекли школярі та їхні батьки. Запалили 103 свічки, ще раз привітали іменинницю. Для них вона жива і чує слова любові й пошани у чарівній країні Нангялі, де, як вважала письменниця, оселяються душі, що покидають землю. Туди учні пишуть листи, дякуючи за прекрасні твори й чудових героїв, які роблять красивим і змістовним життя дітей та їхніх батьків.

— *Ольга Василівно, розкажіть про волонтерський центр.*

— Волонтерський рух “Пенсіонер України” почав роботу 1997 року. За цей час він набрав широкого розмаху в усіх областях України, Києві та Севастополі.

Спочатку було дуже важко працювати, адже люди не бачили перспективи волонтерського руху, ставилися до нас скептично. Однак дуже швидко ми досягли значних успіхів.

До добродійної роботи мене заохотила професор Олена Іванівна Стеженська, яка зараз на пенсії, але є почесним керівником волонтерського центру. Почали з організації виїзних міжобласних семінарів. Їх на нашому рахунку — уже 14. Окрім цього, в кожній області організовано волонтерський центр і призначено керівників, які здебільшого працюють і тепер.

По всіх областях волонтерських центрів — 27. На перше півріччя 2010 року в Україні при РОВУ нараховується 630 тисяч волонтерів, які піклуються про учасників війни, соціально незахищених самотніх людей. Наприкінці кожного року організуємо збори волонтерів, підбиваємо підсумки, нагороджуємо кращих дипломом “волонтер року”.

Основною нашою проблемою є практично повна відсутність законодавчого поля для волонтерської діяльності на теренах нашої держави. Ще 2006 року ВР було запропоновано законопроект “Про волонтерський рух в Україні”. Прийняття Закону чекаємо й досі.

Плідно співпрацюємо з Інститутом геронтології АМН України, який розробляє літературу для навчання волонтерів. Ми спільно працюємо у рамках Мадридського міжнародного плану — це серія зобов’язань держав членів ООН зробити проблеми старіння пріоритетним напрямом державних програм у XXI столітті.

Також волонтерський центр “Пенсіонер України” працює з Міністерством праці та соціальної політики України, Товариством Червоного Хреста України, обласними соціальними службами. Основні напрями діяльності центру: “Пенсіонер —

ОЛЬГА КУХАРЕНКО: «ПОДІЛЕНА РАДІСТЬ ПОДВІЙНА, А ПОДІЛЕНЕ ГОРЕ ВДВІЧІ МЕНШЕ»

розповідає читачам “Слова Просвіти” про те, що означає бути волонтером в Україні, як пенсіонери допомагають один одному і як добре слово та дружба підтримка рятує українців.

Хоч би як вважали циніки, меркантильці і просто духовні манкурти, що волонтерство у XXI столітті залишається на маргінесах суспільного життя або ще гірше — служить гарним засобом для піару, все одно у світі формується рух, для якого доброта, людяність і безкорисливість є основними принципами.

Волонтерство в Україні постійно розвивається. Про це точно знає Ольга Кухаренко — керівник волонтерського руху “Пенсіонер України”.

пенсіонеру”, “Пенсіонер — дітям, молоді” і “Діти, молодь — пенсіонерам”.

— *Розкажіть детальніше про напрям “Пенсіонер — пенсіонеру”.*

— Серед волонтерів багато людей похилого віку, ветеранів, учасників війни, учителів, які вийшли на пенсію. Щоб не бути самотніми, знаходять самотніх пенсіонерів, яких провідують, залучають до роботи, допомагають.

Поділена радість подвійна, а поділене горе вдвічі менше.

— *Молодь охоче поповнює волонтерські ряди?*

— Два роки тому на базі Інституту геронтології ми створили школу волонтерів, де були присутні представники всіх волонтерських організацій із усіх областей. Цей семінар тривав п’ять днів. Після нього молодь почала активніше вступати до волонтерського руху.

Після семінарів в Одесі, Дніпропетровську, Саках на базі медичних інститутів ор-

ганізовано молодіжний волонтерський рух із студентів 1—3 курсів. Молодий волонтер може не лише допомогти у розв’язанні соціальних проблем, приготувати їжу, заплатити літній людині за комунальні послуги, а й пом’якшити тиск, зробити укол, своєчасно допомогти в госпіталізації. Зараз ми організуємо ці семінари і я думаю, що в п’яти медичних інститутах діють волонтерські групи по 50—60 студентів.

— *Що для Вас означає бути волонтером?*

— Працювати за покликом душі, безплатно. Віддавати своє серце для допомоги старшому поколінню. Пам’ятати, що найстрашніше для людини — самотність. Душевності й щирості ні за які гроші не купиш, це внутрішня потреба людини допомагати ближньому. Коли в душі немає доброго почуття, то жодними коштами не залатаєш духовної порожнечі, жодними скарбами не відкупишся від гріхів власної черствості.

СТАРІСТЬ ОЧИМА МОЛОДОСТІ

В Інтернеті з’явилися цікаві сайти “Дізнайся, яким ти будеш у старості”: завантажеш свою фотографію і програма, додаючи роки життя, покаже тебе у літньому віці. Судячи з коментарів у світовій павутині, це користується популярністю у молоді. Також можна пройти “оптимістичний” тест: “Скільки років я проживу?” Давши відповідь на кільканадцять запитань щодо харчування, розпорядку дня і шкідливих звичок, отримаєш дату смерті. Моторошно... Відвідувачів, однак, не бракує. Що це — нездоровий інтерес, хвороби росту, коли усе таємниче — вабить чи побоювання власної, хоча ще й далекої старості?

Ми вирішили опитати молодих людей, скориставшись соціальною мережею, щоб збагнути, чому вони так цікавляться далеким майбутнім і чи вони вважають, що в нашій країні людям похилого віку живеться комфортно: “Що таке старість?”, “Чи розраховує на достойну пенсію?”. Відповіді 50-х молодих українців були несподіваними.

Багато хто вважає, що старість — це синонім мудрості: “Це прожите життя, досвід і мудрість. Це пам’ять і сум за втраченою молодістю. Це радісні спогади про перші кроки дитини і про перший робочий день. Це Життя і це Смерть”, “та частина життя, в якій ти наймудріший”, “мудрість, врівноваженість та вагомість”.

Дехто визначив старість як стан душі, а дехто вважає, що старість — це насолода прожитим життям, зокрема “постійна відпустка на пляжі”, “подорож із коханою людиною”. А в декого старість викликає паніку: “Старість, насамперед, страх. Коли ти молодий, здається, що все життя попереду, а старість означає кінець молодості й життя в цілому”. Деякі продовжили цю філософію: “Все йде своєю чергою, це ж можна сказати й про смерть — у ній є негатив і є позитив”.

Лише деякі визначили старість як активне довголіття: “Якщо в людини розум на місці, можна зайнятися чимось, що принесе радість, і непогані кошти”, “будь-який вік по-своєму прекрасний, важливо, як на це подивитися. Люди, які нічого не роблять для того, щоб у старості бути незалежними, бачать у ній тільки негатив”.

Значно ширше молодь зобразила негативні сторони старості. Цікаво, що найбільше молодих українців лякає те, що наша держава не дбає про достойне життя

життям, втлумачують собі та молодшому поколінню думку, що “от раніше було набагато краще”, “замали пенсії не дозволяють людям, яка пропрацювала більшу частину життя, повноцінно присвятити час відпочинку” тощо.

Лякає молодих і самотність старість: “Постійне бажання уваги тоді, коли ти мало кому потрібен, бо молодість егоїстична”, “літні люди живуть невідомо для кого і для чого”.

Вважають, що старість — “підбиття підсумків”, “наближення до фіналу”, “відчуття, що життя закінчується, а ти не встиг зробити все, що запланував”. Деякі зазначають, що вона, з одного боку, відкриває горизонти, а з іншого — не дає сил рухатися вперед: “Є можливість відпочивати, але вже не все можеш робити — вік не той”.

Дехто з опитаних вважає, що старість — це просто один із періодів життя людини: “Не бачу в цьому ні позитиву, ні негативу, головне — не старіти душею”. І звісно, страшать молодих хвороби: “Організм працює дедалі гірше, з’являються старечі хвороби, наприклад, склероз”.

На запитання “Чи розраховує на достойну пенсію?” надійшли іронічні смайлики — ні. А серед тих, хто й розраховує, все одно не сподівається на широкую душу української бюджетної системи. Ось такі відповіді: “Від держави я нічого не очікую. Пенсійний вік зростає і невідомо, які зміни далі”, “можна відпахати 20 років за копійки в якійсь держустанові, а потім — чергова “геніально глобальна” реформа і “паздравляю тебе, Шарік, ти — балбес”, “краще б ці відрахування у пенсійний фонд покласти в надійний банк. Навіть найменші відсотки будуть більшими, ніж пенсія”, “е

— *Які приклади волонтерської допомоги Вам запам’яталися?*

— У Полтаві в Котелевському районі директор агрофірми “Маяк” Тетяна Корост — Герой України, нагороджена орденком княгині Ольги, депутат обласної ради, член волонтерського центру Полтавської області ветеранської організації обійшла всіх ветеранів війни, учасників бойових дій і вдів і своєю постановою взяла їх на довічне забезпечення. Колектив агрофірми допомагає пенсіонерам продуктами харчування, медичним обслуговуванням, транспортом, доглядати за присадибними ділянками.

У Херсонській області учитель-пенсіонер активно влилася до нашого волонтерського руху. Об’єдналися між собою і зайнялися поверненням бездоглядних дітей до школи, на навчання. Волонтери збирали одяг та взуття для них, спілкувалися з їхніми родичами. Більше тисячі дітей повернулися до школи.

На Кіровоградщині існує близько ста народних хорів. Кіровоградська обласна організація ветеранів навіть книжку видала “Не старіють душею ветерани”, у якій розповідається про кожного талановитого пенсіонера.

У Севастополі є група сімейного під’яду, де жінка керує волонтерами, а чоловік — майстер на всі руки: може полагодити і холодильник, і праску, і розетку поставити — тобто виконує ту роботу, що дуже потрібна в домі людини похилого віку.

Колись на Черкащині жила бабуса, прізвище у неї Синьоока. Вона збрала шерстяні нитки, сплела 90 пар капців і на своє 90-річчя подарувала їх кожній дитині у дитячому будинку. Така любов до дітей, ширість притаманна тільки нашому українському народу.

Життя пенсіонерів продовжується, якщо їх не забувають молодші, даруючи свою підтримку і доброту.

Фото Юлії Гладичевої

пенсіонерів, залишає їх сам на сам зі своїми проблемами та страхами: “Відсутність достойної пенсії, належного медичного обслуговування, ніякого захисту від держави”, “позитивного, за чинної пенсійної системи, — нічого. Негативне — довго перераховувати”, “де гарантія, що держава не скасує пенсійне забезпечення, а твої діти не віддадуть тебе в будинок для людей літнього віку справлятися сам-на-сам зі старістю?”, “більшість пенсіонерів стають рабами держави та перестають жити своїм

деякі прогалини в законодавстві”, “мрію про достойну пенсію, але не впевнена, що держава зможе такою її зробити”, “думаю, що коли настане час мені отримувати пенсію, її вже просто не нараховуватимуть”, “найкращий варіант відкрити рахунок у банку й половину заощаджень відкладати на нього, а іншу частину грошей зберігати, як наші батьки, в трилітровій банці під ліжком. Нашій державі довіряти не можна”, “сумніваюсь, я на пенсії напевно буду в іншій країні”.

Песимістичні думки молоді щодо старості свідчать, що в нашій країні люди похилого віку залишаються сам на сам зі своїми проблемами, страхами, розчаруваннями. Сучасні молодіжні серіали зображають людей похилого віку здебільшого як нудних моралізаторів, любителів кіносеріалів. А бабусі, що годинами сидять на лавочці біля будинку, пліткують і зневажливо дивляться на юнок у кучих спідничках, є героями багатьох сучасних фільмів.

Старість насправді різна: по телевізору показують жвавих бабусь і дідусів, що їздять на яхтах і колекціонують раритетні автомобілі, а на вулиці молодь бачить пенсіонерів, що просять копійку на хліб; юнь читає статті про старих американських бізнесменів і зустрічає українських професорів у потертих піджачках; бачить ляльково-пластмасові обличчя пенсіонерів-співачок та спостерігає за змученими обличчями старих людей, що тягнуть з дачі клумки; чує старечі розмови про болячки і диво-медпрепарати та бачить бадьорих дідусів, що ганяють на велосипеді з онуками чи запускають у небо повітряних зміїв.

Один дідусь, що до кінця днів залишався активним, сказав: “Мені — 91. Я молодий!” Отож, можливо, є рецепт вічної молодості — душа, що не старіє, очі, що не гаснуть і віра, яка не вщухає?!

Матеріали підготувала
Наталія АНТОНЮК

Іван ПАВЛЕНКО

“УКРАЇНЦІ СПІВАЮТЬ ТАК, ЩО ЇХ НЕ МОЖНА НАСЛУХАТИСЯ”...

Надзвичайно тепло, з особливим пієтетом зустрічали “Роксоланію” в університетах міст Осака і Тенрі. За участю їхніх ректорів — добродіїв Фудімото Вакіо та Масачіко Лбури, викладачів і студентів і доктора філології, професора, завідувача кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олени Іванівської, хореографа Світлани Лещинської, всього нашого гурту відбувався обмін думками з питань традиційної культури й духовності, особливостей підготовки фахівців із фольклористики й етнології. В університеті міста Тенрі перед офіційним прийомом для “Роксоланії” продемонстрував програму архаїчної японської музики університетський інструментальний ансамбль “Гагаку” під керівництвом маестро Кото, який тільки йому відомим способом розшифрував ієрогліфи первісних музичних кодів.

Зустрічі ці були символічними в перспективі майбутніх візитів керівництва згаданих навчальних закладів до нашої альма-матер із метою укладання угод про обмін досвідом і співпрацю в науковій і навчальній сферах. Слід визнати, що в переважній більшості університетська братія мало знає про Україну, її історію й культуру. Але вони майже всі знають Івана Бондаренка — професора-японіста з нашого Інституту філології, який протягом десяти років тісно співпрацює з філологічними факультетами обох університетів і тим самим підготував ґрунтовну базу для стажування наших випускників у Японії. Ці прекрасно підготовлені студентки допомагали нам адаптуватися у зовсім інших мовних, ментальних і етичних соціовимірах. Особливо теплі стосунки “Роксоланії” склалися з Наталкою Батрак, яка всіх полонила природним аристократизмом, ширістю, грацією, відповідальністю й блискучим перекладом наших анотацій до концертних блоків спілкувань із публікою. Тому шемливими були проводи “Роксоланії” з міста Нарутакі, бо бриніли сльози на очах Наталки й наших розчулених дівчат і господарів готелю, де ми мешкали. А що ж стало причиною цього? Чим же ми всі споріднилися так

“Добре!”. Майже кожна сім’я має добротний приватний будиночок із просторими кімнатами, які, за потребою розширюються або поділяються на кілька роздвигними стінками. Санітарні вузли усі з автоматикою, електронікою, різними кнопками, релюшками і до найменших тонкощів передбаченими дрібницями. До честі кожного господаря, в господарях є художні панорами, де зібрані мистецькі вироби, сувеніри й подарунки від

вання в самурайському дусі, саме в духовному контексті. Мене з Оленою Іванівською запросили на заняття, на якому підлітки зачували тексти персонажів однієї з п’єс і співали архаїчні тексти. До співів долучився і я, легко читаючи нотну версію архаїчного піснеспіву, чим немало здивував присутніх. На знак шанобливого ставлення до гостя, мене одягли в розкішне традиційне кімоно.

Високе естетичне почуття кожного японця-господаря й господині також і в ландшафтному дизайні їхніх маленьких двориків. Там ростуть невеликі кучеряві деревця (переважно японська декоративна сосна), скрізь квіти й різні декоративні кушки, є й природні акваріуми, де живе маленька й часом чимала

ПОДОРОЖ «РОКСОЛАНІЇ» ДО КРАЇНИ

Народний ансамбль української музики “Роксоланія” Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка щойно повернувся із турне по Японії. В ансамблі 22 студенти, переважно кафедри фольклористики. “Роксоланію” запросила всесвітньо відома громадська організація “Осака у світі” з метою представлення української традиційної музичної культури на японських теренах у культурно-просвітницькій програмі “Осака у світі”. “Роксоланія” здійснювала свою просвітницьку місію з 4 до 30 жовтня у містах найбільшого й промислово найпотужнішого острова Гонсю: Осака, Яо, Хашімото, Кавачінаганано, Кобе, Кайдзука, Нарутакі, Тенрі. У кожному місті відбувалися офіційні зустрічі з мерами, вони надавали високого значення просвітництву “Роксоланії”, яка вперше представляла на високому рівні українську культуру. Місцеве керівництво забезпечило українцям виступи в престижних залах і комфортні умови перебування.

Про яскраві враження розповідає Іван Якимович ПАВЛЕНКО — професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, художній керівник Народного ансамблю української музики “Роксоланія”.

за якихось три доби? Певно, всіх об’єднала натхненна правда від магічних веснянок і кустових пісень, заворожуючих купальських ритуалів, або ж тужливої лірики, після якої на просторій сцені вирували наші запальні танці. А фінальні “Гриць” і “А у нас завтра свайба” доводили публіку до піднесеного стану. Ось як писала про це японська преса: “Українці співають так, що їх не можна наслухатися...”. А після вечери, зготованої волонтерами й нашими місцевими симпатиками, мис-

тецька програма з народних ігор і танців продовжувалася спільно. Отут і народжувалося почуття душевного й духовного єднання, що відкриває істину життя швидше за будь-які лекції. Оці миттєвості взаємного обміну духовними цінностями народних культур, вияви обопільного інтересу до них і заторкують найтонші струни душі кожного, і люди в миті розставання зронювали чисту сльозу. І так було в кожному місті.

Особливі враження від нашого проживання в сім’ях волонтерів, які співпрацюють із громадською організацією “Осака у світі”. Ті дні багатогранного спілкування в домашніх умовах, життя в японському стилі стали незабутніми для господарів і для кожного з нас. Зміст цього спілкування був наповнений найрізноманітнішими темами. Особливий інтерес викликали питання традиційної культури, побуту, умов життя, історії, особливостей навколишнього середовища, природи, національної кухні, родинних традицій.

ЩО ЛЮБЛЯТЬ ЯПОНЦІ?

Ми побачили й відчули, як живуть японці. Треба сказати:

наших попередників (ми стали представниками двадцять першої країни). Виставляють господарі й свої мистецькі вироби: маски з дерева, ліплення, різьблення символічних фігурок, вишивку. А господиня Чігемото Чіуоко з міста Кайдзука, у якій мешкав я з Лесем Журавчаком, виявилася майстринею

рибка (не для їжі). А ще там обов’язково змуровані маленькі сінтоїстські й буддистські каплички — для відзначення святкових днів чи календарних свят із запалюванням свічок, із жертвуванням ритуального хліба, фруктів, квітів, прикрас тощо.

Японці — надзвичайно люблять квіти: квіти надворі, в будинку, на кухні у вбиральнях, на картинах. Їхні невеличкі авто й сімейні мікроавтобуси туляться тісенько біля будиночків під легкими прозорими дашками, часто без огорожі. Та ще там стоять велосипеди й різних калібрів мотоцикли та скутери.

У житті японців панує ідеальна чистота в усьому, висока етика спілкування, виняткова відповідальність і організованість. На дорогах немає бруду, обабіч вимуровані з бетону досить глибокі стічні канавки, які ніколи не забиваються. А як заходиш до господи чи до будь-якої установи (окрім маркетів і офіційних кабінетів), роззуваєшся, а далі йдеш у капцях (чи шарпетках) по красивій паркетній підлозі, в кімнатах — по японських циновках, виготовлених із рисової соломки. Фарбованих чи білених стін і стель у приміщеннях немає — всі вони виготовлені з натуральних матеріалів, переважно з дерева. У спальнях немає ліжок. Ми спали на футонах, які на день складали під стіною.

“А ЧОМУ ВИ ТАКІ КРАСИВІ?”

Особливого значення набули наші творчі зустрічі, попередньо заплановані комітетом “Осака у світі”, з учнями та вчителями кількох загальноосвітніх шкіл і дитячих садочків. Там наш ансамбль показував зразки українського фольклору (з анотаціями японською мовою, виголошеними перекладачами), що за своєю тематикою більш-менш зрозумілі дітям молодших і старших класів. Естетичний контекст весняних хороводів, танцювальних і жартиливих українських пісень та музики учні сприйняли піднесено, а моментами із захопленням. Діти різного віку іноді запитували учасників ансамблю: “А чому ви такі красиві?”

Місцеві шкільні художні колективи у відповідь демонстрували свої музичні програми в хоровому й оркестровому вико-

Тепер — японець і козак

нанні. Слід зауважити, що в кожному навчальному закладі великі актові зали з роялем, різним сценічним обладнанням. Школи забезпечені народними музичними інструментами для великих виконавських складів. Школярі ширі й безпосередні в спілкуванні, надзвичайно допитливі. Близько трьохсот учнів дуже уважно слухали й адекватно сприймали виступи “Роксоланії”.

Перебування “Роксоланії” в Японії — явище унікальне. 20 країн, що демонстрували національні музичні народні шедеври в регіоні Осака перед нами, зафіксовані в літописі цієї поважної організації з фотоматеріалами, коментарями, відео- та аудіо-записами. З іншого боку, для

знавця з університету Тенрі добродія Хіросі ми відвідали й заповідник стародавніх храмів, і національний парк Нара, де у храмі з VII століття постав у бронзі найбільший у світі Будда (заввишки 14 метрів).

Подих віків і лицарської звитяги ми відчули в просторому будинку, де 300 років тому жив самурай. Свідченням тому є його атрибути: зброя в повному комплекті, одяг, різні побутові предмети. А його нащадки утримують квіткову оранжерею й займаються мистецтвом ікебани, що за японською народною філософією означає спосіб складання з відповідних квітів символічних букетів, які мають певне ритуальне призначення й справляють відповідний магічний вплив.

складної за жанровим наповненням півторагодинної концертної програми, до якої були включені традиційні дійства календарних свят, весільного обряду, народні танці, театралізовані композиції з піснями, музикою й танцями, що їх майстерно поставила Світлана Лещинська. Захоплено сприймала японська публіка великі хорові полотна з народних пісень. Високий мистецький рівень явили пісенні гурти та окремі виконавці, зокрема Наталія Бурлака, Станіслав Григоренко (соло з бандурою), Олена Безкоровайна, Наталія Хоменко, Алла Царенко, Оксана Марченко. Полонили публіку наші танцівниці й танцівники, серед яких виокремлювалися майстерністю Юлія Клюй та Анастасія Тарасова. Захоплені оплески отримували наші трійсти музики у складі Ярослава Петрика, Ірини Дронь, Леся Журавчака та Світлани Лещинської, яка хвацько справлялася з ударними інструментами. В окремих мізансценах брав участь і підспівував хор художній керівник.

Важливим і приємним був момент, коли нам надійшло звернення від Посла України в Японії, в якому було висловлено подяку “Роксоланії”, наголошено на важливості місії колективу в справі популяризації українських культурних цінностей у Японії, а також внеску в розвиток народної дипломатії, яка є вагомим чинником для розбудови відносин двох держав — України й Японії.

Від імені колективу висловлюю велику вдячність керівництву нашого Університету, професору-японознавцю Іванові Бондаренку, викладачеві Хіросі Катаока за організаційну підтримку в підготовці подорожі ансамблю “Роксоланія”, яка представляла Київський національний університет і, власне, Україну в Японії — країні, в якій високо цінують не тільки народні традиції своєї нації, а й народне мистецтво інших народів. Учасники “Роксоланії” отримали не лише естетичне задоволення, а й реалізували свої знання й практичні навички, здобуті в процесі навчання на кафедрі фольклористики. Ми привезли в Україну колосальну інформацію про життя висококультурного народу. Духовні цінності й гідність японців слугуватимуть нам взірцем для наслідування в збереженні й популяризації власних національних духовних здобутків, народних традицій.

ДЕРЕВ'ЯНІ ХРАМИ ПРИКРАСИЛИ ОДЕСУ

Храм архистратига Михаїла та святиителя Луки

Станіслав ЗМІЄВСЬКИЙ,
м. Одеса

Дерев'яні храми дедалі більше стають і окрасою Одеси. Перша така невеличка церква була споруджена п'ять років тому на вулиці Василя Стуса, в районі Другої Застави на Молдаванці. Цей храм було зведено спеціально для ікони Всецариці (Пантанасси). Одеська ікона — список з оригіналу чудотворної ікони Божої Матері, яку іменують “Всецариця” (Пантанасса). Вона зберігається у Ватопедському монастирі на Святій Горі Афон у Греції, написана у XVII столітті. Подарований монастирем Одесі список має таку саму чудодійну силу, як і оригінал. У цьому мали можливість пересвідчитися чимало вірян.

А нещодавно, в день святого архистратига Михаїла, відчинив свої двері п'ятизрубний дерев'яний храм на території клініки Одеського національного медичного університету, що на вулиці Тинистій в Аркадії. Храм названий на честь архистратига Ми-

хаїла та святиителя Луки (Валентина Войно-Ясенецького) — славетного вченого-хірурга і священника, канонізованого 2000 року. Його споруджено на благодійні внески голови ради директорів Іллічівського судноремонтного заводу Михаїла Зіновійовича Рафаєвича. Благодійник зробив усе, щоб за півроку виріс диво-храм, справжній витвір українського народного зодчества.

Звели його з карпатського лісу найкращі карпатські майстри за стародавньою слов'янською технологією, без цвяхів, користуючись лише пилкою та сокирою. І ось постав храм із золотими банями, дзвіницею, на яку невдовзі буде піднято шість дзвонів, водосвятною альтанкою, трапезною. Згодом храмовий комплекс поповнить духовно-просвітницький центр із недільними школами для дорослих і дітей, бібліотекою та приміщенням для соціальної діяльності. Поруч із церквою обладнано дитяче містечко, висаджено сотні берізок і кущів троянд.

НОВІ ЛАУРЕАТИ

Ганна КОЗАЧЕНКО,
член правління Українського фонду культури

День народження Івана Семеновича Нечуя-Левицького Український фонд культури зустрічає, вінуваючи нових лауреатів премії, що носить його імя. Класик української літератури, фольклорист та етнограф і нині, через премію, засновану 1993 року, спонукає письменників, журналістів, художників, композиторів — усіх митців розвивати національне мистецтво, історію й культуру, не обминаючи гострих кутів. Тонкий психолог і надзвичайно точний художник слова, І. С. Нечуй-Левицький є взірцем справедливого ставлення до людини та її діянь. Тому здається, що і про нас, нинішніх, він сказав у своїх творах геть усю правду — щоб самоудосконалювалися і змінювали на краще життя довкола.

Колектив Одеського театру юного глядача свого часу був удостоєний цієї премії — за майстерне втілення на сцені українського національного характеру — літературних персонажів І. С. Нечуя-Левицького. Серед лауреатів премії — письмен-

ники, поети, журналісти, перекладачі Олександр Сизоненко, Валентин Чермерис, Павло Глазовий, Леонід Горлач, Микола Луків, Вадим Крищенко, Михаїло Шевченко, Станіслав Шевченко, Євген Нефодов (Росія), Дмитро Іванов, художники Василь Перевацький, Петро Печорний і Тарас Джус, майстри народної творчості Микола й Олександр Пошивайли, кобзарі Василь Литвин і Віктор Лісовий, хранитель і пропагандист творчого спадку І. С. Нечуя-Левицького Сергій Хаврусь та інші не менш достойні митці.

Цього року славному когорту лауреатів поповнили донеччанин **Іван Білий** — за поетичні твори останніх років та упорядкування підручників “Сходинки” і “Сходинки-2”, дві чарівні майстрині петриківського розпису **Валентина Панко** і **Галина Назаренко**, добре знайомі в Україні своїми численними виставками своїх досконало творів, публіцист **Володимир Стадніченко** — за книгу “Лоно Дунаю”, “Мовчання природи стає дедалі голоснішим”, і дивовижний поет **Олексій Довгий**, чие афористичне слово сповнене прозорою ліричною красою, чистотою і правдою, — за збірку поезій “Дихання вічності”.

СОНЯЧНОГО СХОДУ

учасників ансамблю турне регіоном мало велике пізнавальне значення із враженнями особливими, глибокими, що залишаться назавжди в нашій пам'яті.

А ще було знайомство з унікальними історичними місцями, храмами, музеями, зокрема священною горою Кай, що в горах Хашімото. Це місто розташоване на висоті тисяча метрів над рівнем океану. Тут тисячолітні храми й поховання, де знайшли останній притулок великі будівничі країни Сонця. А тепер тут викопують “престижні місця” найбагатші люди Японії. Вражає тамтешній магічний ліс, у якому царюють тисячолітні (в діаметрі до двох і більше метрів) японські кедрі, навколо них — каплички й інші культові споруди, що засвідчують шану живих упокоєним. У супроводі професора-україно-

Завдяки господині Мічіко, в якій я мешкав у місті Йо, мені пощастило побувати в буддистському храмі, що в горах на околиці міста. Добродійка Мічіко замовила тамтешнім служителям культу ритуальну службу. Це своєрідна медитація, що супроводжується речитативним читанням культових текстів (псалмодуванням по-нашому), дуже схожим за ритмікою й натуральними цілтонними оспівуваннями основного устою на православну рецітацію в наших українських храмах. Але кульмінаційна частина служби набуває характеру надзвичайної, без перебільшення, екстатичної багатоголосої веремії, властивої тільки східним ритуалам.

Учасники ансамблю виконували подвійне навантаження, аби забезпечити виконання

“Українці, яких доля розкидала по світах, не перестають відчувати себе українцями”.

ПІД ЗНАКОМ «ПІВНІЧНОЇ ЗІРКИ»

Фестиваль “Північна зірка” відкриває президент Асоціації українських організацій в Естонії Володимир Паламар та член товариства “Просвіта” Наталка Бацанова

Марина ЧОРНА,
Таллінн
Фото автора

У столиці Естонії Таллінні завершився V Міжнародний фестиваль українського мистецтва “Північна зірка”. Один раз на два роки під путівною для українського й естонського народів “Північною зіркою” фестиваль збирає з багатьох країн світу творчі колективи, закохані в українське слово, нашу пісню і наш танок. На сценічних майданчиках фестивалю свого часу виступали артисти з Латвії, Литви, Казахстану, Фінляндії, Польщі, Швеції. На п’ятий, ювілейний, фестиваль приїхали співаки й танцюристи з Нарви, Сілламая, Тапи, Тарту, Пярну, що в Естонії, а також із України — Києва, Харкова, Балаклії та інших міст.

Відкриваючи “Північну зірку”, президент Асоціації українських організацій в Естонії Володимир Паламар зазначив, що українська діаспора — одна з найбільших в Естонії. Українці, що мешкають у цій прибалтійській країні, активно інтегруються в естонське суспільство, працюють у різних сферах, успішно ведуть бізнес, але не поривають зв’язків із рідною землею.

Українська мова, культура та мистецтво — сьогодні невід’ємна частина естонської культури. У десятках естонських міст і містечок діють українські громади, українська церква, працюють недільні школи. Гостинна естонська земля давно стала батьківщиною міжнародних фестивалів

українського мистецтва “Квіти України”, “Північна зірка”, а в останні роки ще й “Сорочинського ярмарку у зарубіжжі”. Проводяться ці фестивалі з 2000 року. Вони ініційовані та підтримуються Асоціацією українських організацій в Естонії та осередками “Просвіти”.

Із вітальним словом до учасників фестивалю “Північна зірка” звернулися депутат Європарламенту, екс-міністр іноземних справ Естонії Крістіна Оюланд, тимчасовий повірений у справах України в Естонії Володимир Решетняк, Надзвичайний і Повноважний посол Молдови в Естонії Віктор Гузун, голова департаменту Міністерства культури Естонії Ольга Бурмакіна, віце-мер міста Сауе Рафаель Амус, директор культурного центру “Ліндаківі” Катрін Сіска, директор Київського центру “Україна-Балтія”, заслужена артистка України Лідія Вернигор, голова Харківської обласної громадської організації “Єврокультура” Євген Новохатній та інші.

Звертаючись до учасників і гостей фестивалю, Крістіна Оюланд сказала, що українська культура, українська пісня дуже популярні в Естонії. Фестиваль “Північна зірка” не лише популяризує культурні надбання українського народу, а є тим містком, який з’єднує Естонію і Україну, народи цих країн.

Народні й козацькі пісні, які дарували творчі колективи й виконавці — ансамблі “Калина” з Нарви, “Водограй” з Сілламая, “Вітчизна” з Пярну, “Мрія” та фольклорний колектив “Журба” з Таллінна, повертали слухачів до України, до рідних джерел. Натхненно, водночас радісно й журливо, звучало зі сцени: “За Україну Господу молюсь... До тебе, Україно, я горнущу... Україна свята і єдина... Україна — молитва моя. Бо священні для мене, Вкраїно, твоя пісня і мова твоя”.

Вслухаєшся в слова, присвячені Україні, ширі, сповнені любові, й радієш від того, що за сотні кілометрів від рідної землі, українці, яких доля розкидала по світах, не перестають відчувати себе українцями, а бережуть любов до Батьківщини, до рідної мови і примножують її своєю творчістю.

Берегинями українського співу назвали на фестивалі ансамбль “Сусідки” (художній керівник Микола Рибченко), творчий колектив “Мрія”, хор “Україна”, що діють при Асоціації українських громад в Естонії та відділенні Всеукраїнського товариства “Просвіта”. Пісенною окрасою фестивалю “Північна зірка” стали й виступи лауреатів міжнародних пісенних конкурсів В’ячеслава Резниченка з Таллінна і В’ячеслава Шерстюка з Харківщини. Особливо тепло зустріли глядачі виступи Наталії Бацанової (Таллінн), Ірини Соломатіної (Тапа), дитячого ансамблю народ-

них інструментів “Сонячне коло” (Харків), народного гурту рідної пісні, неодноразового лауреата всеукраїнських і міжнародних конкурсів “Передзвони” з Балаклії Харківської області. Керує цим заслуженим, відомим далеко за межами України колективом ентузіаст народного співу Тетяна Шерстюк.

Тетяна Шерстюк — викладачка музики, співачка, оранжувальник, фольклорист — збирає й виконує зі своїм гуртом “Передзвони” (а збирала ще й дитячий колектив народної пісні “Весела слобода”) давно забуті чи маловідомі пісні. В репертуарі цих гуртів їх десятки. Особливо полюбляє Тетяна Шерстюк українську автентичну пісню. Вона глибоко переконана, що автентична пісня, її звукова вібрація здатна творити дива. Адже пісня — це засіб з’єднання із Всесвітом. Наші предки завжди співали (бо якби не співали, чи сотворили б двісті тисяч пісень, і це лише те, що записано, занотовано; а скільки звучало і ще звучить лише з голосу). На думку кандидата мистецтвознавства, завідувачки кафедри українського народного співу та музичного фольклору Харківської державної академії культури, етномузиколога Віри Осадчої, наші предки оспівували простори. Залежно від того, які пісні виконували, веснянки, гаївки, щедрівки тощо, швидше наставала весна, міцнішими були рослини, багатим урожай чи людина сама набиралася сили. Звук — це насамперед хвиля. Звукова, хвильова природа взаємодіє і робить музику одним із суттєвих рухів світових процесів. Тобто вміння співати дано людині не для розваги, а як засіб з’єднання із Всесвітом, впливу на підсвідомість народу, у якій ще живе відчуття етнічного роду. І це відчуття здатне об’єднати народ навколо національних, загальнолюдських цінностей.

На фестивалі “Північна зірка” ще раз довели — пісенне багатство українського народу здатне розбудити генетичну пам’ять, допомогти глибоко відчувати свої витокі.

Ансамбль танцю “Вербиченька” з Харкова — дипломант фестивалю

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2011
Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — ваша газета!

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

на 1 місяць 4 грн 77 коп. на півроку 25 грн 77 коп.
на 3 місяці 13 грн 71 коп. на рік 50 грн 34 коп.

Поштовий індекс — 30617, сторінка 63 в “Каталозі”

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Леся КОВЕРЗНЕВА
279-49-47

Відділ просвітянської роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ольга МОШКОВСЬКА
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Черговий редактор
Євген БУКЕТ

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovo-prosvity.org

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301248
Наклад у грудні — 35 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,77 грн.
на 3 місяці — 13,71 грн.

